

UKRAINIAN **TRIDENT** BI-MONTHLY

Орган Української Національно-Державної Думки

Ч. 27.

diasporiana.org.ua

СІЧЕНЬ — ЛЮТИЙ

1964.

Михайло Кучер

СОРОК ШІСТЬ РОКІВ ПІЗНІШЕ

(22-го січня 1918 року — 22-го січня 1964 року.)

Кожного року у січні місяці українці, розсіяні по чужих землях, збираються разом, громадами, щоб відсвяткувати своє велике свято національної незалежності, — акт 22-го січня 1918 року.

Чотирьохлітня боротьба українського народу за свою політичну незалежність та проголошення відповідним актом тієї незалежності здивували всіх наших сусідів, здивували також нашого відвічного ворога — Москву. До того признаються чесні москалі, що не бояться подивитися правді в очі. Вони кажуть, що просто не помітили, проспали великий процес перетворення безформної етнографічної маси в націю, що стала зі зброєю в руках для виборення своєї незалежності.

Про акт 22-го січня 1918 року написано й сказано багато. Про ту знаменну подію будуть писати свої й чужі ще довго. Нам тут розходиться про щось інше. Головні факти нам відомі. Відомі діячі й політичні сили, що взяли на свої плечі тягар і відповідальне історичне завдання та виконали його в незалежності від умов найкраще.

Після битви під Полтавою в 1709 р. акт 22-го січня 1918 року — найяскравіша подія в новій історії України. Україна проголосила акт незалежності й воювала за неї протягом чотирьох років на початку XX-го століття. Цю добу людства історики, соціологи, теологи, та філософи називають добою великої кризи. Ми, українці, можемо бути горді тим, що наша Батьківщина вписала блискучу сторінку в історію модерного світу. Ми можемо бути горді тим, що наші провідники, наш нарід вповні зрозу-

міли дух нової доби загину колоніалізму й за те зрозуміння заплатили кров'ю героїв, найкращих синів українського народу.

Українці були перші, що усвідомили повну небезпеку для вільного світу, яку несла із собою советсько-московська революція. Не наша вина в тому, що ми програли. Не наша вина в тому, що весь вільний світ приглядався із байдужістю або злісною втіхою до нашої нерівної боротьби. Акт 22-го січня 1918 року, без огляду на все, дав своє жниво. І коли спадє з очей світу засліплення, нашу боротьбу за визволення і політичну незалежність світ оцінить по справжньому.

Коли ми сходимося святкувати наше велике свято — акт 22-го січня 1918 року, у наших душах, у нашій свідомості панують два почуття. З одного боку — це велика й оправдана гордість за наш нарід, що сказав актом 22-го січня 1918 року: **Я є, і Я буду!** З другого боку ми не можемо стлумити велике почуття гіркоти. Та гіркість має всі підстави до існування. Нехай нам не допомогли встоятись. Це одна справа. Але нас продовжує дивувати й навіть обурювати інше — холодне, байдуже або й вороже відношення вільного світу до боротьби українського народу за самостійність.

Ми започаткували модерну історію людства XX століття, з його боротьбою за визволення людини й народів, з його боротьбою проти колоніалізму.

Ми стали передовим загonom поневоленої колоніальної частини людства, але й досі, коли ліквідація залишків колоніалізму йде повною силою, нашу боротьбу за визволення вільний

світ продовжує оцінювати негативно, неправильно, або взагалі ігнорує її.

Чи можна пояснити цю тяжку і неприємну загадку дуже просто й все звести до того, що українцям закидають антисемітизм? Чи справа тут у чомусь ще більше важливому?

Ми знаємо, що всі антиукраїнські закиди вільного світу не витримують поважної критики та не підперті доброю волею. Чому ж тоді вільний світ, який з ентузіазмом вітає проголошення самостійності навіть дрібними племенами Африки, і як отримавши її, завтра не знають, що з тою самостійністю робити, відвертається від проголошення самостійності великим європейським народам із старою культурою і традицією?

Чому від племен не вимагають проголосування самостійності, а від старого культурного європейського народу таке „голосування” вимагають? Чи голосування папірцем важливіше від голосування кров'ю? Загадку негативного відношення вільного світу до нашого визволення розгадати не легко і пояснити трудно. Очевидно головна причина тут у відсутності доброї волі.

Тому на тому місці можна поставити питання — що таке історія? Хоч негативно оцінюють нашу боротьбу за визволення не тільки історики, але й публіцисти та журналісти, однаке зупинімось на історії. Є не одна дефініція того, що таке історія. Одні кажуть, що „історія — це наука про минуле”. Але наука не може до явища одного порядку раз ставитися негативно, а другий раз позитивно.

Дехто заперечує за історією кваліфікацію науки й називає її „мистецтвом”, де все залежить від суб'єктивного погляду автора. Ще інші кажуть, що історія — це наука про людей, про їхню природу. Історія — наука про людські суспільства.

Не будемо тут вирішати складне питання про характер і дефініцію історії. Чим би історія не була, або не є — „мистецтвом”, чи „наукою”, ми справді можемо очікувати від неї чесності та об'єктивності в людських межах.

Очевидно, історія не має діла з мікробами, чи атомами. Об'єкт історії — людина, дії й мотиви дій, якої не можна оцінити з математичною точністю.

Але ми і не вимагаємо математичної точності. Ми вимагаємо однакового відношення до явища того самого порядку, незалежно від того, хто у ньому діє.

Є люди навіть серед українців, які обережно чи не обережно боронять істориків вільного світу перед тяжкими закидами в необ'єктивності й пояснюють її непоінформованістю західних істориків в українських справах. Коли й так,

то чому непоінформованість обертається у байдужість (у кращому випадку), або — ворожість, що вже зовсім незрозуміло.

Ми можемо тільки ствердити, що всі негативні критики нашої боротьби за незалежність і проголошення самостійності не зрозуміли дух епохи. Але це дуже погане свідчення для таких учених.

Тепер повернемося до іншої ділянки людського життя. Бажання самостійності — явище міжнародне, властиве всім націям. Так само є й з релігією. Доба раціоналізму багато попрацювала над знищенням релігії, тому й людина сьогоднішнього дня стала на роздоріжжі. Вона часто не може вірити і боїться не вірити. Без огляду на те, є багато людей, що продовжують вірити.

Залишимо на боці всіх природників і скептиків. Скажемо так: не є питання чи Христа розп'яли, і Він воскрес. Справа у чомусь іншому. Чому мільйони людей повірили й продовжують вірити у таку „легенду”.

Так є й з нашим актом 22-го січня 1918 року. Незалежно від того, як його оцінюють чужі й „свої”, українці вірять у чудову „легенду” воскресення України.

Христос започаткував нову еру людських відносин, коли наказав у людині бачити не ворога, а брата.

Україна, своєю боротьбою за незалежність включилася у сучасний процес визволення людини. Україна не хотіла й не хоче поневолення інших народів. Україна зрозуміла дух доби й дала приклад іншим.

Величезний дуб виростає із маленького жолудя. Розвинувшись, він дає естетичну втіху людям і матеріальну користь.

Акт 22-го січня 1918 року закопав чудовий „жолудь” у душі українців — запоруку нового незалежного життя. Життєдайні сили того „жолудя” живі. І він проросте та зашумить гіллям.

Зерна пшениці фараонів, що пролежали у пірамідах три тисячі років, посіяні зійшли й дали жниво. Так буде й з ідеєю 22-го січня 1918 року у безмежно короткому часі.

Коли ж ми все таки захочемо хоч частково зрозуміти вороже відношення світу до нашого визволення, то можемо сказати, що нас оцінювали не холоднокровні вчені, але погані політики, або рівнож погані публіцисти, — під маркою істориків.

Вибух Везувія законсервував Помпею. У зграйщах і руїнах того міста досвідчений археолог читає історію її минулих днів.

Вибух національної революції 1917-21 років зробив щось протилежне. Цей вибух звільнив творчі і деструктивні сили нашого народу. Творчі сили дали акт 22-го січня 1918 року. Дес-

труктивні сили пішли до Харкова будувати Україну „вільну” соціально, але справді поневолену і соціально й національно.

Державу творить нація. Історична хвиля наказала нам спочатку творити державу, коли нація ще не була готова. Ми творили націю, але процес її творення не могли докінчити. Історична потреба наказала нам, не скінчивши творення нації, почати творення держави. Ідея самостійності притягала до себе найкращі сили нації, і вони оформили акт 22-го січня 1918 року — історичний заповіт народів.

Ми віримо у сили українського народу, який прийде до самостійного буття чистим від історичних закидів імперіалізму та колоніалізму. І тоді історики справді вільної України з повним правом запитають своїх колег у світі щодо їх мотивів фальшування та ворожості до вільної ідеї українського народу.

Становище правди слабше від становища неправди. Бувають навіть випадки, що правду взагалі не можна встановити та довести логіч-

но. Однак ми переконані, що живемо у справді критичну добу людства, яка може скінчитися тотальною катастрофою. Світ може пережити кризу й вижити тільки під одною умовою, коли позитивно вирішить основну проблему — людську співпрацю для загальної людської мети. І у тому переконанні заповідь перемоги ідеї акту 22-го січня 1918 року. Поділеним світ не може існувати. Справедливість буде для всіх, або її не буде взагалі.

Ми не віримо у фальшивий рай на землі, який обіцяє людству фальшива совєтсько-московська пропаганда. Ми рівно ж не віримо у фальшивий рай, що його пропагують західні псевдо-ліберали. Ми віримо у новий світ без окрадання народів з їх вартостей культурних та матеріальних. Культурна, національна та політична окремішність не знищить єдності світу, а навпаки, зцементує її та зробить привабливою. В ріжності єдність — це також гасло українського народу.

ФОРУМ ДЦ УНР

Звернення Голови Виконавчого Органу Української Національної Ради Миколи Лівича
з нагоди свята 22 січня

(Це звернення передано в Україну через радіо).

Українці і Українки!

Великий український патріот академік Сергій Єфремов, засуджений 1930 року в харківському процесі Спільки Визволення України, написав у своїй історії Українського Письменства про появу „Енеїди” Котляревського такі слова: „Бувають в історії народів дати, які немов би розривають на двох їхнє життя і кладуть межу високу посеред рівного шляху історичних подій... Ми маємо таку історичну дату, — навіки пам'ятний в історії України рік 1798. Того року прилетіла перша ластівка українського національного відродження — невеличка книжка, од якої не тільки початок нового українського письменства рахуємо, а й нову поворотку познаємо в історії українського народу”.

Ще більше знаменна дата в історії українського народу — це 22-ге січня 1918 року, коли наш революційний парламент, Українська Центральна Рада, після понад двосотлітньої царсько-російської неволі та після бурхливих подій 1917 року, проголосила 4-м Універсалом створену в листопаді 1917 року Українську Народну Республіку вповні незалежною, самостійною і суверенною державою. В рік пізніше, того ж самого дня було проголошено ще й злуку, соборність усіх українських земель в єдиній Українській Народній Республіці. Це наше ве-

лике національно-державне Свято урочисто відзначають ті українці, які живуть у вільних умовах, а Державний Центр Української Народної Республіки вітає щороку з цієї нагоди українських громадян на Батьківщині та поза її межами. Я роблю це тепер від імені Президента УНР др. Степана Витвицького, Голови Української Національної Ради інж. Осипа Войдуника і її Президії та від Виконавчого Органу УНРади.

Створена волею українського народу справді вільна і народоправна українська держава не могла втриматися проти ворожих зазіхань червоної і білої Москви та деяких наших західних сусідів. Після майже безперервної трілітньої війни уряд Української Народної Республіки і рештки нашої героїчної армії на чолі з Головним Отаманом Симоном Петлюрою мусіли покинути рідну землю, а Україну було поділено поміж чотирма державами. Після другої світової війни майже вся українська територія опинилась в межах Совєтського Союзу, себто під фактичною окупацією совєтської Москви. Проте 22-ге січня залишається і надалі величною датою в історії українського народу. Бо Актами 22 Січня стверджено і освячено велику ідею, ідею справді вільної і народоправної української держави, держави „без холопа і без пана”, про яку мріяв наш великий Кобзар Шевченко.

Ця ідея ніколи не щезне, вона буде завжди освічувати життєвий шлях українського народу аж до повної перемоги його національних прагнень.

Носіями і речниками цієї ідеї стали силою обставин українці, які перебувають поза межами советсько-комуністичного бльоку. Ці українці, а в тому числі і Державний Центр Української Народньої Республіки на чужині, зберігають святий прапор вільної і незалежної української держави, дбають про те, щоб подавати світові правдиві, незфальшовані інформації про сьогоднішній стан в Україні та про справжні прагнення українського народу, щоб правда про Україну ширилася серед чужинних народів світу. Зокрема, національно-державне Свято 22 січня українці у вільному світі — де б вони не перебували: в США, Канаді, Австралії, Аргентині, Бразилії чи в європейських країнах — відзначають урочистими зібраннями, академіями, пресконференціями, молебнями в українських церквах. Під час цього Свята ми шукаємо моральної підтримки для нашої непохитної віри в те, що „наша правда не вмере не загине”, як казав Шевченко, що вона переможе. Ми згадуємо тоді незабутню, славу добу Української Національної Революції і визвольної боротьби 1917-21 років, згадуємо і те страшне лихоліття, яке пережив український народ під владою большевицької Москви: терор, масові заслання, свідомо організований голод, примусову колективізацію і т. зв. розкуркулення, переслідування і винищування українських селян, робітників і інтелігенції, культурних діячів України — винищування, якого не уникли навіть і ті українські комуністи та комсомольці, які відважувалися виступати проти системи колоніального визиску, що її запроваджувала Москва в Україні. В день нашого Свята приходять тут до нас і прихильні нам чужинці — американці, канадійці, англійці, французи, італійці й інші — щоб висловити нам співчуття і заповнити про свою солідарність з прагненням українського народу здобути волю і незалежність.

В день Свята 22-го Січня ми переносимося думками до нашої Батьківщини — України, ми душею перебуваємо серед наших братів і сестер в Україні. Бо не на еміграції, а в Україні рішається і рішатиметься майбутня доля українського народу. Там українці живуть в підневільних умовах накинутаго їм чужого режиму, мусять і далі переносити переслідування й визиск з боку большевицької Москви і мусять, в тяжких умовах, обороняти свій національний стан посідання.

В день національно-державного Свята в Україні не дзвонять церковні дзвони, не відбуваються паради українського війська, не відбу-

ваються всенародні зібрання і маніфестації. Все це там заборонено. Але щоб не твердила советська пропаганда, ми маємо відомості і знаємо, що широкі маси українського народу живуть в Україні тими ж думками і прагненнями, що й українська еміграція поза межами советсько-комуністичного бльоку.

Советська пропаганда, яка фальшує й зогиджує факти з доби української визвольної боротьби, твердить, що українці на батьківщині, а зокрема молодь, забули недавньо-минулу історію нашу, не визнають ідеї вільної Української Народньої Республіки і поробились якимись „советськими людьми”, патріотами якогось нововитвореного „советського народу”.

Очевидно, ми свідомі того, що молодше покоління українців на Батьківщині, в умовах заборон і суворої цензури, не знає в подробицях всього того, що діялося в Україні перед сорокома і більше роками. Воно, може, також має інакші погляди на деякі справи політичного, соціального і господарського устрою України, ніж їх батьки сорок літ тому, бо ж життя пішло наперед за цей час. Але це покоління українців так само прагне справді вільної України, із справедливим соціальним і господарським ладом, із справжньою демократією, з повною незалежністю від будь-яких чужинецьких сил і з незфальшованою суверенністю. А це ж і є, в своїй істоті, ідея вільної і самостійної України, за яку боролися українці під час визвольної боротьби і якою живе тепер українська самостійна еміграція. В цьому є духовна єдність, одностійність поміж українським народом на Батьківщині і його еміграцією.

Ніякий народ не може добровільно відмовитися від прагнення до свободи і незалежності. Якби було інакше, якби українці на Батьківщині відмовилися від своїх національних прагнень, то тоді Москва не галасувала б з приводу т. зв. „буржуазного націоналізму”, за який вона вважає кожний прояв українського патріотизму, і тоді б вона, Москва, давно б уже ліквідувала рештки українського автономного життя і всякі прояви української національно-культурної окремішності. Бо ж все те, що мають, хоч і в куцїй, недостатній мірі тепер українці під національним поглядом, було ними виборено в повсякчасній тяжкій боротьбі, а не дісталось їм з ласки Москви. І Москва вже не має досить сили, щоб відібрати всі національні здобутки українців.

Недавно сталася одна знаменна подія: звернення діячів культури України до українців на чужині з приводу побудови пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні. Нас не цікавлять здогади і спекуляції на тему, чи це звернення зроблено з дозволу, або навіть з бажан-

ня Москви і чи ця остання пробуватиме зробити з нього якийсь черговий провокативний ужиток. Нас не цікавить питання, хто з підписаних є справжнім українським патріотом, що в підневільних умовах фактичного московсько-советського панування робить те, до чого є сьогодні можливість, а хто, може, вислуговувався і вислуговується перед Москвою. І так само нас не цікавить незручна спроба звернення поділити українських емігрантів на „чорних" і „білих" згадкою про, як там сказано, „деяких людей", які, мовляв, використовують світле ім'я Шевченка, бо ж це тільки зрозуміла в тих умовах данина для московської цензури.

Без огляду на вищесказане, ми вітаємо це звернення, бо ми сприймаємо його, як слово від тих, які у безмірно тяжких умовах обороняють рештки української національної культури на рідних землях від безупинного русифікаторського і винищувального наступу Москви. І ми вважаємо, що це звернення являє собою доказ, власне, того, що серед народніх мас в Україні є духовий зв'язок з українською самостійницькою еміграцією і є бажання безпосереднього контакту з цією еміграцією. Іншими словами: немає ідейних різниць поміж українським народом на Батьківщині і його еміграцією, бо ж українці на Батьківщині — мимо всіх „заборон", „заслон", і „перешкод" — мають правдиві відомості про ідейні прямування еміграції. І це бажання українців на Батьківщині вирватися поза межі „залізної заслони", ввійти у зв'язок з вільними українцями — настільки міцне, що його вже не може зломити Москва, а тому і мусить вона толерувати такі речі, як звернення культурних діячів України.

Дорогі Земляки і Землячки на Батьківщині! Ми можемо ствердити, що ідейно український народ стоїть на високому рівні розвитку національної свідомості. Але ж цього не вистачає! Бо ж ми мусимо усвідомлювати собі, які вигляди в найближчому майбутньому має українська національно-визвольна справа. Скажемо ж собі відверто, що ми переживаємо тепер і ще, може, будемо переживати тяжкі часи. Проте, немає підстав впадати в зневіру. Загальний розвиток ситуації в міжнародному світі, а зокрема в Советському Союзі, дозволяє нам з надією й вірою дивитися у вічі майбутнього.

За останній рік, може два роки, в світі відбулися дуже важливі події. На міжнародному форумі советська Москва зазнала багато поразок. І тому вона мусіла, принаймні часово, відмовитися від своєї відвертої агресивної політики супроти Заходу. Кубинська криза показала, що не тільки під поглядом мілітарно-збройним, але й морально-психологічним Москва не може довіряти державам західно-демократич-

ного блоку. Конфлікт з Китаєм захитав єдність советсько-комуністичного блоку й вдарив не тільки по престижеві, але й по реально-силових спроможностях Москви. У своїй внутрішній політиці советський провід спостеріг, що він не може безконечно надуживати терпінням численних народів т. зв. комуністичного блоку, які не хочуть встрявати в атомовий конфлікт задля авантюрницьких забаганок Москви й її прагнень опанувати світом. Та найбільша внутрішня поразка советського проводу — це катастрофа господарського життя: на 45-му році свого існування Советський Союз мусить купувати пшеницю й інші сільсько-господарські продукти у т. зв. капіталістичних державах. І ні для кого не є таємницею, що ці пшеничні трансакції — це не наслідок одноразового неврожаю, а, головним чином, наслідок повного банкрутства цілої системи советсько-комуністичного господарства.

Очевидно, зовнішні й внутрішні труднощі, що їх тепер переживає Советський Союз, ще не розв'язують автоматично проблеми поневолених Москвою народів. Проте, в цілому світі неухильно панує тенденція до повного і остаточного визволення уявлених народів. Вже здобули, або здобувають повну національно-державну незалежність кольорові народи Азії і Африки. Коли до свободи, демократії й незалежності непохитно прямують не тільки українці, але й кавказці, туркестанці, білоруси, балтійці, болгар, румуни, угорці, поляки й інші поневолені Москвою народи, то час їхнього спільного визволення прийде неминуче, а советсько-російська тюрма народів зникне так само, як у 1917 році зникла царсько-російська тюрма народів.

І ще одно мусимо вважати за додатне явище: українська національно-державна справа вже не є такою незнаною в світі, як то було в роки 1917-20. Хоч політика різних держав західного світу обережно трактує тепер справу поневолених народів, бажаючи за всяку ціну уникнути небезпеки атомової війни, проте серед майже всіх народів масмо тепер щиріх і впливових приятелів, які у вирішальний момент напевно дбатимуть про те, щоб уряди їхніх держав прихильно поставилися до справи відновлення суверенної і демократичної держави, що колись існувала у формі Української Народньої Республіки.

І тому, українці й українки на Батьківщині, повторюю: немає підстав зневірюватися й втрачати віру. Вудьмо витривалі в ці тяжкі для нашого народу часи! Ми тут, на чужині, дбаємо про репрезентацію української визвольної справи перед чужинним світом і про придбання для неї прихильників і приятелів. Ви, „на нашій,

не своїй землі", обороняєте права українського народу й схороняєте українське національне „я". Витриваймо на наших позиціях!

В день нашого національно-державного Свята 22 Січня ми тут, на чужині, співаємо наш національний гімн. І його початкові слова „Ще не вмерла Україна" підбадьорують нас і дають нам сили до дальшої праці. Вам там, на Бать-

ківщині, не вільно співати „Ще не вмерла Україна". Але ці слова Ви напевно носите у Ваших серцях. Вірмо ж: ще не вмерла й не вмире Україна.

Микола Лівницький

Голова Виконавчого Органу

Української Національної Ради

УкрІнБю. 1/182, Мюнхен, 14. 1. 1964.

Г. Паламарчук

ПОХОРОН Т. ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ

Академія наук УРСР. Питання Шевченкознавства. Видавництво Академії, Київ, 1962.

Від редакції: Передруковуємо в нашому журналі з деякими поправками статтю советського українського вченого, члена Академії УРСР, про „Похорон Т. Шевченка в Україні" тому, що матеріал позбав-

лений урядової советської пропаганди та об'єктивно подано про важливу для нас подію.

Тяжкі роки заслання підірвали здоров'я Шевченка. В січні й лютому 1861 р. поет почував себе настільки погано, що майже не виходив з кімнати. Єдиною втіхою була творча праця, якої він не залишав до останніх днів життя; продовжував працювати над гравюрами, цікавився поширенням виданого ним „Букваря южно-руського", задумав готувати до друку підручники українською мовою для сільських шкіл з арифметики, історії, географії, етнографії та інш. Він не втрачав надії на одужання. Часом йому здавалося, що для цього досить переїхати в Україну й оселитися десь поблизу Дніпра. Саме тому він просить свояка, Варфоломія Шевченка, поспішити з купівлею шматка землі біля Канева, щоб збудувати там хату. Останній лист, написаний з цього приводу, датований 29 січня 1861 р., в ньому поет нарікає на своє здоров'я.

Наприкінці січня 1861 р. приїхав з Києва до Петербургу російський письменник М. Лесков. Він відвідав хворого й передав йому привіт від українських земляків. При згадці про Україну „поет видимо ожив; хвороблива роздратованість його потроху залишила й переходила то в почуття тієї теплої й живої любови, якою дихали його твори, то в найзапальніше обурення, яке він, як міг, стримував", — писав пізніше Лесков, „От якби до весни дотягти!" — сказав він після тривалого роздуму, — „та на Україну... там, може б, і полегшало, там, може б, ще трошки подихав". „Я не міг далі стримуватись, відчував, як у мене виступали сльози"... Лесков підбадьорював Шевченка, намагався підтримати надію на одужання, вірив, що організм його переборе хворобу.

14 лютого поет пише останній свій вірш „Чи не покинуть нам, небого". В кінці лютого йому стало дуже погано. Близький знайомий Шевченка, О. Лазаревський, розповів, що 25 лютого — день свого народження — Тарас провів у жахливих муках; ніякі заходи лікаря не до-

Т. Шевченка

помогали. 26 лютого 1861 р. в неділю, о пів на шосту ранку його не стало.

В метричних книгах академічної церкви з'явився запис: „Академік Тарас Шевченко помер 26 лютого від водяної хвороби, похований 28 лютого 1861 р.” Пригнічені горем друзі Шевченка зібралися увечорі 26 лютого до М. Лазаревського на нараду, на якій вирішено було вжити таких заходів для увічнення пам'яті поета й мистця: перевезти останки Шевченка в Україну згідно з його заповітом, спорудити йому пам'ятник, заснувати народну школу імені Шевченка, утримувати одного або кількох стипендіатів у Київському й Харківському університетах, Одеському ліцеї й в Академії мистецтв, якнайкраще видати його твори, встановити премію на кращу критичну аналізу його творів, видати народні підручники з різних предметів, допомагати його родичам, кому-небудь з його близьких друзів, щорічно відвідувати його могилу в Україні.

На жаль, більшість зазначених заходів, незважаючи на всі зусилля друзів поета, не була й не могла бути здійснена за царизму. Похований був Шевченко в Петербурзі на Смоленському цвинтарі. Організацію похорону й зв'язані з ним витрати взяла на себе Петербурзька Академія мистецтв.

Труна з тілом поета була поставлена в церкві Петербурзької Академії мистецтв. „Червоні штори біля церковних вікон, проти яких стояла труна, були спущені й кидали червонувате світло на спокійне обличчя Небіжчика, позначене печаттю тих благородних дум, які не покидали його за життя. Троє мистців з папером й олівцями в руках стояли ліворуч від труни й малювали”, — пише в своїх спогадах Лєсков. Шкіди Шевченка у труні, зроблені В. Верещагіним, М. Дмитрієвим, Л. Жемчужниковим, М. Мікешиним, П. Ейсером та іншими мистцями, зберігаються зараз у Державному музеї Т. Шевченка, Літературному музеї у Москві та в інших збірниках. Похоронне Богослуження відбулося 28 лютого. Хоч у петербурзьких газетах не було своєчасно повідомлено про смерть Шевченка, на похорон його зібралось багато народу. Не лише церква, а й коридори Академії були переповнені людьми. „Храм був повний. Благоговіння до покійного й непорушна тиша стояли навкруги. Тут не було лицемірства: щира любов і пошана до Шевченка міцно здружила нас”, — писав у своїх спогадах Л. Жемчужников. У церкві й на цвинтарі виступали промовці — представники російського, українського й польського народів. Всі вони відзначали заслуги Шевченка як поета, мистця й громадського діяча; висловлювали скорботні думки й почуття народу, за щастя якого поет самовід-

дано боровся. У церкві виступило шість промовців. Першими говорили колишні учасники Кирило-Методіївського товариства — П. Куліш, В. Білозерський й М. Костомаров. Велике враження на присутніх справила промова студента Петербурзького університету В. Хорошевського, виголошена польською мовою, в якій він закликав до братерського єднання народів, до побудови нового життя. Всі промови були вміщені у березневому числі журналу „Основа” за 1861 р.

Після виступів промовців труну винесли з церкви. До самого Смоленського цвинтаря труну поета, вкриту лавровими вінками, несли на руках студенти університету. В цей день знялась велика хуртовина; лапятий сніг заносив землю, труну й людей, що її супроводжували. Та не зважаючи на негоду, кількість народу все збільшувалась. „За труною йшло багато студентів, майже весь університет, вся Академія, всі професори й сила-силенна публіки. Вся університетська набережна від Дворцевого до Миколаївського мосту була буквально заповнена народом,” — пише в своїх спогадах очевидець похорону С. Терпигоров, російський белетрист та фейлетоніст, що друкувався під псевдонімом Сергія Отави.

Для могили Шевченка було вибрано місце, яке колись він намалював, — за дзвіницею цвинтарної церкви. На той час це була крайня могила, за нею починалась вкрита снігом рівнина.

Першим з промовою над розкритою могилою виступив співробітник журналу „Современник” харків'янин Ф. Хартахай, другим — близький друг Шевченка, перекладач його поезій, поет М. Курочкін. Його промова була кращою з проголошених у цей день. Він сказав: „ще одна могила розкрилася перед нами! Ще одна чиста, чесна, світла людина покинула нас; ще одна людина, що належала до високої сім'ї обранців, яка висловила найсвітліші вірування народу, людина, що вгадала найзаповітніші його бажання й передала все це невмирущим словом, — скінчила гірке життя своє, сповнене боротьби за переконання і всіляких страждань... Все його життя було рядом випробувань, лише наприкінці йому усміхнулось щастя: він бачив початок цієї громадської справи, до якої працював усією душею... Не дожив він до здійснення тих мрій, поширенню яких допомагав своїми піснями... Але не будемо сумувати за цим... Не про багатьох можна сказати, як про нього: він зробив у житті свою справу! Щастя в житті не було для нього, — його чекає інше, посмертне щастя — слава”...

Журнал „Основа” за 1861 р. наводить дві не-

виголошені промови й вірша невідомого автора під псевдонімом „Псковіч“:

*Еще прекрасная скатилась звезда.
Еще могучая одна угасла сила!...
Наш милый брат, ты ль нас покинул
навсегда?...*

*Украина своего поэта схоронила...
Похоть же ты из северных болот
Священный прах поэта. — и в земле родной,
В виду степей своих привольных и цветущих,
На берегу Днепра широкого, сокрой...
То было пламенной мечтой поэта
И не нарушишь ты высокого завета.*

З скорботними думами прощалися представники громадянства з геніальним сином українського народу. В своїх спогадах Костомаров зазначає, що присутні, більшість з яких були росіяни, висловлювали своє співчуття й повагу до померлого українського поета, „ставилися до нього так, як ставились би до Пушкіна чи Кольцова, коли б проводжали в могилу останніх”. Російський мистець Жемчужников писав: „Безповоротна була втрата, і тут важким тягарем гнітила серце. Сумні й пригнічені, наближались ми один за одним до труни, щоб над тілом Небіжчика сказати про його заслугу. Кожний плакав, і радів, слухаючи прилюдну оцінку поета-людини. Кожне слово промови кожен із нас ладен був повторити голосно, воно належало нам усім.” Народ почав розходитись з цвинтаря о п'ятій годині, залишивши могилу густо вкритую вінками. Мистець Г. Честахівський зробив шкід цій дорогої для всіх могили.

Вістка про смерть поета швидко поширилась не лише в Росії, Україні, а й за кордоном. У Лондоні політичний емігрант з Росії, полум'яний борець за волю й справедливість О. Герцен надрукував у „Колоколе” некролог, присвячений Шевченкові, а також замітку про нього написану українською мовою Андрієм Гончаренком.

Сім'я колишнього віце-президента Академії мистецтв, відомого російського скульптора, графа Федора Толстого, яка перебувала в цей час за кордоном, одержавши сумне повідомлення, відправила в Дрездені панахиду по Шевченкові.

Повідомлення про смерть Шевченка було передано телеграфом в Україну. „26 лютого о 12 годині у Київській 2-й гімназії одержали телеграму від п. Каменецького, який повідомляв інспектора про смерть поета. Вістка про цю сумну подію рознеслася по місту з швидкістю блискавки. Заворушилася молодь, яка навчалася”, — згадував пізніше біограф Шевченка М. Чалий, що був тоді інспектором цієї гімназії.

Наступного ж дня про це стало відомо у Полтаві. Полтавчани вирішили 28 лютого відправити у Полтавському Соборі панахиду по Шевченкові, зібравши на неї гімназистів та учнів недільних шкіл, і там роздати їм перекладені Шевченком „псалми”. Але духовенство відмовилось правити панахиду, мотивуючи тим, що Шевченко був політичним засланим. 6 травня в Полтаві на пам'ять про поета було посаджено дуба у саду Гуссона. По всіх великих містах України 28 лютого відбулись панахиди. У Львові студентська молодь на ознаку жалоби одягла чорні пов'язки. До друзів поета в Петербурзі, у редакцію журналу „Основа” надходили листи українців з пропозиціями увічнити пам'ять Т. Шевченка. Так М. Мельник пропонує почати збір коштів з тим, щоб у пам'ять Шевченка весь час утримувати стипендіатів у Київському університеті: „Якби з усієї України назбирати стільки, щоб виховувати в ім'я покійного Тараса його родича, або земляка в Києвському університеті, — звичайно на процент із зібраних грошей, — ото була б вічна пам'ять покійному! Легше йому було б лежати під землею. Якби хоч по смерті його почитити, як слід, коли за живота не вміли”. М. Дараган рекомендує зібрати кошти, на які родичі й найбідніші земляки поета могли б викупити свої земельні наділи у поміщика. Такі ж пропозиції надходили з Полтави, Харкова, Чернігова, Одеси, та інших міст.

Виконуючи заповіт Шевченка, в якому він висловив побажання, щоб його поховали в Україні, на високих Дніпрових кручах, друзі поета порушили перед урядом клопотання про дозвіл перевезти його останки в Україну. Дозвіл було одержано лише у квітні.

Незадовго перед відправленням домовини в Україну на могилу Шевченка зішлись всі його друзі й прихильники. Відбулася панахида, виступили промовці. 26 квітня друзі поета зібрались на Смоленському цвинтарі. Викопану труну було покладено в свинцеву, а потім поставлено на спеціально замовлені ресорні дроги, на яких і везли її в Україну.

Охоплені сумом друзі поета оточили печальну колісницю. За стародавнім українським звичаєм труну поета покрили червоною китайкою. Петербурзька природа теж немов оплакувала того, хто стільки мучився й страждав, боровся за щастя народне. Від дощу, змішаного з снігом, швидко почорніла червона китайка, і це робило ще більш сумною картину прощання. „Яке тяжке вражіння, які зажурені серйозні у всіх обличчя! У всіх було одне на серці, усіх проймала думка про вічну розлуку з дорогим поетом і людиною. Доки він залишався тут, доки була перед очима хоч ця могила в зелені й квітах,

здавалось, ніби смерть ще не все забрала з собою, а тепер — прощай, Тарасе, навіки прощай! В цю хвилину не могло втішити й те, що, нарешті, здійсниться хоч одне його бажання, що він буде хоч мертвий спокійно лежати в Україні", — писав редактор журналу „Основа” Б. Білозерський.

Після закінчення виступів жалобна процесія вирушила у дорогу. З Смоленського цвинтаря через Василівський острів, Адміралтейську площу й Невський проспект приїхали на станцію. По дорозі все більше приєднувалося людей. „Зустрівши домовину Шевченка, і я пішов у слід. Всі особи, що супроводжували його, здаються близькими, знайомими; ніби ти багато розмовляв з ними колись сердешно: потужив з ними й запалювався піснями великого Кобзаря... А тепер — нічого не можеш сказати цим невідомим друзям, і в похмурому роздумі тупо бредеш, незважаючи на негоду, за сумним поїздом. І весь перебуваєш в якомусь забутті: чи посковзнешся на мокрому камені, чи ступиш у калюжу — не сердитися; хтось повз проходить, їдуть екіпажі, б'є барабан полка, що проходить, гуде святковий дзвін, — нічого наче не помічаєш, не чуєш... І провели ми тебе, славний Кобзарю, в степи й гори на широкий Дніпро твій рідний й коханий...”

Тихо зійшлися друзі навколо твоєї домовини, тихо й дбайливо підняли її на плечі, поставили у вагон, спорядили у далеку дорогу”, — пише другий учасник провідів Шевченка.

Супроводити тіло поета зголосилися мистець Г. Честихівський, друг Шевченка, та майбутній історик України, активний співробітник журналу „Киевская Старина”, О. Лазаревський.

До Москви їхали залізницею. На дуже короткий час зупинялися у Москві. З поетом приходили прощатися його старі приятелі: професор історії та літератури слов'янських народів О. Бодянський, професор історії російської літератури Московського університету М. Тихонравов, а також студенти університету.

З Москви домовину Шевченка везли кіньми через Серпухов, Тулу, Орел, Севське, Есмань, Глухів, Кролевець, Батури, Борзну, Ніжин, Козелець, Бровари до Києва. По дорозі Честахівський вважав своїм обов'язком розповідати про Шевченка населенню міст, яке виходило їм назустріч. 2 травня вночі труна прибула на поштову станцію міста Орла. Наступного дня вранці на станції зібралося багато мешканців міста. З'явилися учні гімназії на чолі з директором і вчителями, були присутні й селяни. О пів на дев'яту ранку в супроводі величезного натовпу людей вирушили далі. Полкова оркестра Камчатського полку грала марш на українські мотиви. За міською заставою відбулась пана-

хида. Орловці випросили один вінок з домовини Шевченка й вміть розірвали його по квітці. Другий вінок дали на спомин в гімназію. Від застави всі супроводжуючі повернулися у гімназію. Тут була проведена підписка на школу пам'яті Шевченка та на допомогу його родичам. У Кролевіці домовина поета, вкрита вінками й квітами, ночувала у садибі Г. Отієвської, сестри друзів померлого — братів Лазаревських. В Борзні зустріч і проводи останків поета організував старий приятель Шевченка поет Віктор Забіла. Відбулась урочиста панахида й на хуторі Оленівка, Борозенського повіту. В Ніжині труну зустріли цехові, а також учні ліцею та гімназії. Протягом усього шляху Г. Честахівський робив шкідливі зустрічі й проводив Шевченка. Ці шкідливі зберігаються й досі. На них бачимо жалобну колісницю, труну, вкриту, китайкою та вінками, засмучені постаті селян.

До особливо урочистої зустрічі готувався Київ, зокрема студенти університету. У Київ приїхали сестра й брати Шевченка разом з родиною Варфоломея Шевченка.

6 травня о сьомій годині ранку домовина поета прибула до Броварів. Студенти університету, які чергували тут, негайно повідомили про це у Київ. В одинадцятій годині зустрічати процесію зібралося багато людей, переважно студенти й гімназисти. В лісі біля Нікольської слобідки о п'ятій годині вечора відбулась панахида. Виступали промовці. „В усіх промовах відчувався глибокий сум з приводу смерті великого поета, що з'єднував у цю хвилину всіх в ім'я великого мистецтва, чудового дару небес — поезії,” — писав у своїх спогадах літератор М. Чернишов, який у 50-х роках був редактором неофіційної частини „Киевских губернских ведомостей”. Револьюційно настроєна студентська молодь вирішила везти тіло поета прямо в університетську церкву. Але насамперед потрібен був дозвіл для в'їзду до Києва. Для цього було відряджено до міста Варфоломія Шевченка. Процесія тим часом зупинилась біля Ланцюгового мосту. Та скоро виявилось, що мертвий Шевченко, як і живий, не переставав лякати місцеву владу. Коли Варфоломій Шевченко звернувся до благочинного Петра Лебединцева, той заявив, що він по своїй волі не може дати такого дозволу. Довелось звертатись до самого генерал-губернатора. Генерал-губернатор Васильчиков проти в'їзду до Києва не заперечував, але суворо заборонив усякі промови й виступи, до того ж зауважив, що мусить бути дозвіл митрополита, в якій церкві поставити труну. Цей дозвіл було одержано. Визначено було церкву Різдва Христового на Подолі біля Дніпра. Студенти понесли домовину на руках. На мості виступали промовці, читали свої вірші

молоді поети. „Яксь райська тиша панувала навкруги, переривана час від часу щебетанням солов'їв у прибережних дніпровських куцах та плескотінням води, що билася об кам'яні стояки", — згадував Чернишов.

Як свідчить О. Лазаревський, ще по дорозі від мосту до церкви виникли суперечки, де поховати Шевченка. Розмова продовжувалась на квартирі у Чалого, на розі теперішніх бульвару Тараса Шевченка та вулиці Леонтовича. Це питання порушувалось ще раніше, одразу ж по смерті Шевченка. Ріжні думки з цього приво-

ду висловили Варфоломій Шевченко та М. Лазаревський. Лазаревський пропонував поховати Шевченка у Києві, у Видубецькому монастирі, а Варфоломій Шевченко стояв на тому, щоб поховати у Каневі. В листі від 20 березня 1861 р. Варфоломій писав, що він уже подав до поліції прохання про дозвіл поховати поета у Каневі, але, щоб уникнути суперечок, остаточне вирішення цього питання покладалася на Лазаревського.

(Далі буде)

Михайло Кучер

МАНІФЕСТ ОТАМАНА ГРИГОР'ІВА

(Противольшевицьке повстання отамана Григор'їва та його маніфест. Головні відомості-статті взяті із книги „Bolsheviks in the Ukraine by Arthur E. Adams, професора історії Мічиганського університету.)

Партизанський рух в Україні у 1918-1919 роках ускладнив незвичайно тяжке становище українського національного уряду. Партизани, що тоді діяли в Україні, не завжди допомагали рівно ж червоній советській армії, що намагалася окупувати Україну та знищити визвольний рух.

Партизанський рух, який буйно розвивався, характеризує той великий хаос, який запанував у свідомості людей в Україні.

Ментальність людей здебільшого не була приготована до великого революційного, політичного і соціального землетрусу. Тоді більшість людей розгубилася. Опинившись серед хаосу без належної політичної підготовки, яку можуть дати тільки політичні партії, маси кидалися від спонтанної підтримки Симона Петлюри, до підтримки комуністичного руху в різних партизанських загонах, або й в рядах червоної большевицької армії.

У статті „Універсал" або маніфест отамана Григор'їва ми зупинилися над одним епізодом трагічної доби України 1917-21 років, який характеризує тодішнє становище.

Професор Артур Адамс, з книги якого ми беремо відомості для нашої статті, так характеризує от. Григор'їва: безпринциповий козак, що легко міняв орієнтацію на протилежну, хитрий, закоханий у війні та горілці. Його кар'єра була пригодницька, але маловартісна. Григор'їв, капітан царської армії за першої світової війни. 1917 року брав участі у творенні солдатських революційних комітетів, що тоді фактично диктували на південно-західному фронті.

Він підтримував гетьмана Скоропадського у 1918 році, пізніше, за намовою Петлюри, готував повстання проти гетьмана й німців в Херсонській губернії.

Віля тридцятип'яти років, невеличкий на зріст, худорлявий. Одягнений у мішанину цивільного та військового одягу, з монгольським обличчям та рухливими очима. Організатор найбільшої партизанки на Правобережжі.

Петлюра призначив Григор'їва отаманом Запоріжжя. У наслідок того він почув себе спадкоємцем легендарних козаків Запорозької Січі. Любив гучні титули і підписувався як отаман Запоріжжя, Олександрії, Херсону й Тавриді.

Добрий організатор і безстрашний вояк. Він об'єднав під своїм командуванням 117 місцевих відділів, і за найкращих умов мав чотири тисячі кінноти та відділи піхоти, разом шість-вісім тисяч вояків.

Незвичайно амбітний, часом уважав себе українським Леніном, або українським Наполеоном. Дуже чулий на рекламу і розголос своїх дій, вислав телеграми і писав маніфести. Уважав себе джерелом сили й порядку, переможцем та соціальним реформатором України. Півгерой — півшарлатан, який щиро хотів добра українському народові.

В середині грудня він проголосив свій маніфест соціальних реформ, які, на його думку, мав прийняти український народ.

Отаман Григор'їв служив Петлюрі якийсь час. Егоцентричність натури отамана не дозволяла йому признавати над собою чийогось командування. Він уважав сам себе осередком. До того був отруєний утопічними революційними ідеями, які не міг впровадити в життя та контролювати розумом. Йому ніколи не можна було вірити й покладатись на його слово. Спроби петлюрівських старшин наказувати Григор'їву приводили до постійних непорозумінь. У січні (року не

вказано) отаман Осмолів, полковник Петлюрівського генерального штабу, обвинуватив один із відділів от. Григор'їва у грабінництві та вимагав наведення порядку. От. Григор'їв відповів телеграмою у вісімсот слів, в якій заперечив усі обвинувачення. Вартість Григор'їва як політика була невелика. Він легко міняв орієнтацію й схилявся до боротьбістів, але не міг цілком прийняти їх програму.

Коли Григор'їв зрозумів, що Симон Петлюра знаходиться у відступі й червоні війська незабаром опанують Київ, він нав'язав контакт з більшовиками та запропонував їм співпрацю. Він повідомив більшовиків про новий уряд в Україні, що сформувався та має „перебрати” владу від Директорії. До уряду ніби входили такі ліві ес-ери (боротьбісти) як Гнат Михайличенко, Микола Шинкар, Колос, Шумський, Василь Блакитний, Вячеслав Ляшкевич і Микола Литвиненко.

Москалі вимагали від Григор'їва цілковитого підпорядкування Револуційній Восній Раді Української Советської Армії, на що отаман не погодився. Він відповів, що жадного підпорядкування не потрібно, бо їх цілі однакові.

Григор'їв сам не вірив в „уряд боротьбістів” і говорив про нього більшовикам тільки з одною метою — виторгувати для себе більше поваги та уступок.

Врешті 1-го лютого Григор'їв погодився приєднатись до більшовиків. Для них це була велика перемога, і Раковський негайно про це повідомив Москву.

Антонов продовжував не цілком довіряти Григор'їву, але відкинути його також не мав рації.

Далі ми випускаємо багато подробиць змагань поміж більшовиками та от. Григор'ївим і переходимо до того періоду, коли більшовицькі підозріння вже зовсім оформилися й червоні почали вважати Григор'їва зрадником. До того часу відноситься й цікавий „маніфест” от. Григор'їва.

Советський уряд запланував воснну виправу проти Румунії. Для того він потребував допомоги от. Григор'їва. Григор'їв досить охоче обіцяв Антонову провадити свою армію проти Румунії, де григор'ївцям більшовики обіцяли румунських жінок та пограбоване майно. Вже тоді в советському уряді були різні підозріння щодо лояльності от. Григор'їва. Його словесним заявам вірили все менше.

Щоб забезпечитися проти можливості змін у планах Григор'їва. Антонов вислав до отамана, як політичних комісарів, Шафранського та Савицького. Советське командування уважало збройні відділи Григор'їва частиною Третьої Армії, що була під командою Худякова.

Політичні пльотки об'єднували Григор'їва з Махном. У той час Махно робив виразні перешкоди советським урядовцям на підлеглих йому територіях. Він заарештував і поставив поза законом всіх політичних комісарів, призначених до його бригади. Відділи Махна власне билися з денікінцями, і советський уряд вважав за відповідне якнайтісніше зв'язати Махна з сов. владою. Антонов відвідав головну квартиру Махна у великому селі Гуляй-Поле. Командуючий українським советським фронтом зустрів Махна — „невеличкого на зріст, що виглядав молодо, у футрянній шапці на потилиці, фанатика своєї власної справи, фактично протибільшовика.”

„Батько” Махно на ітервенцію Антонова звільнив заарештованих більшовиків під умовою, що вони будуть працювати як чесні революціонери, а не як „шпигуни”.

Антонова у той час характеризувало небажання подивитись правді в очі. Він мав аж забагато повідомлень про непевність військ Григор'їва. Вояки отамана були проти жидів та комуністів і не крилися з тим перед своїм командуванням. Григор'їв, де міг, здушував такі настрої, але переконання війська були сильніші від його впливу.

Серед військ Григор'їва працювали висланці Петлюри, ліві ес-ери, незалежники, монархісти й та сільська інтелігенція, що була „націоналістична та ненавиділа жидів”. (?! М. К.)

Сам Григор'їв тоді не знав куди прихилитись. То він схилявся до протикомуністичної революції, то присягав вірність більшовикам. Його відділи арештовували більшовицьких політичних комісарів і розстрілювали чекістів, утруднювали конфіскату зерна червоними.

Григор'їв у відповідь на скарги сов. уряду вдавав непоінформованого, обіцяв дослідити справу та покарати винних. Але зробити того він не міг, ані, напевне, не хотів. Отаман називав такі повідомлення та закиди перебільшеними, або просто провокативними. Коли й мають місце якісь протикомуністичні виступи військ — казав отаман — то їх спровокували самі червоні. Іронія в тому випадку була перемішана із правдою.

Раковський пропонував досить рішучі засоби проти військ Григор'їва, але виконати їх також не мав можливості. Його пропозиції зводилися до таких: 1. перетворити відділ Григор'їва у регулярні частини червоної армії, або 2. ліквідувати їх, коли перша пропозиція виявиться неможливою. Раковський до того вважав, що Махно і Григор'їв знаходяться під впливом поганих дорадників. Але радити Григор'їву просто було неможливо. Отамана також уважали мало відповідальним п'яницею.

Очевидно Раковський мало знав Григор'їва, тому все лихо перекладав на горілку та поганих дорадників. Він не взяв на увагу тих усіх складних обставин, серед яких опинилася тодішня Україна, зокрема повну неспроможність комуністичного уряду опанувати становище.

Київський уряд, без огляду на свої поради не міг собі порадити ані з Махном, ані з Григор'ївим. Тому справу передали Антонову, який вірив, що йому вдасться вислати війська Григор'їва на війну з Румунією. Восні дії проти Румунії були справою незвичайної ваги, тому що 1-го травня Російська та Українська советські республіки вислали ультиматум румунському урядові, в якому вимагали впродовж 48 годин звільнити Басарабію від румунських військ та урядовців.

Український советський уряд вислав румунському урядові ще другий додатковий ультиматум, вимагаючи виведення румунських військ з українських територій протягом 24 годин.

Румунський уряд зігнував обидва ультиматуми. Тоді 4-го травня ЦК партії України вирішив йти на допомогу советському урядові Мадярщини через румунську територію.

Сам Худяков був пересвідчений, що Григор'їв плянує зраду. Другого травня його комуністичні відділи перехопили телеграму, що її вислав Мосенко, командуючий бригадою Григор'їва, до 5-го Тілігульського з'єднання. Телеграма була такого змісту: „Повідомте негайно кому ви залишаєтесь вірні — комуністові Худякову, або чесному соціалістові України, отаману Григор'їву, який не вірить людям, що прийшли з півночі.”

Худяков кілька днів не повідомляв Антонова про пляновану зраду й навіть вислав Григор'їву ультиматум. Антонов зі свого боку налягав на Худякова, щоб той був обережний у відношенні до Григор'їва й не вживав ультиматумів.

Григор'їв поспішив схарактеризувати ультиматум Худякова як провокацію. Представники Червоної армії повідомляли, що деякі відділи Григор'їва роблять погроми, вбивають жидів і грабують краниці. Акцію Григор'їва можуть підтримати інші групи в Україні. У наслідок того Антонов вирішив ще раз спробувати скерувати Григор'їва на Румунію. Антонов врешті отримав від Раковського телеграму з повідомленням, що Григор'їв підняв повстання та арештував політичних комісарів, включно із Савицьким, висланцем Києва. Іванов, інший комісар Києва, повідомляв, що Григор'ївці опанували Єлисаветград та проголосили універсал, підписаний Григор'ївим, в якому Раду Народних Комісарів України названо авантюристами чи навіть шарлатанами.

Отаман Григор'їв не признав своєї вини за події в Єлисаветграді, — сказав, що універсал з його підписом опубліковано самозванно та обіцяв покарати спричинників єлисаветградських подій. Він рівно ж обіцяв приїхати до Одеси на побачення з Антоновим. Таке поступовання Григор'їва поставило в нечинність на дальші 24 години цілий український советський фронт та український советський уряд у Києві.

Антонов врешті повірив, що універсал іменем Григор'їва проголосили ліві ес-ери. Зі свого боку Савицький повідомляв про арешт Григор'ївом всіх „політичних робітників” включно із тов. Скитальцем. Повстання скероване проти комуні під гаслом уся влада радам, але не партії. В телеграмі до Антонова Григор'їв знову заперечив свою відповідальність за події. Опублікування універсалу в Кривому Розі з його підписом — це новий доказ провокації. Замість на Румунію, війська Григор'їва рушили на схід в напрямку Полтави та П'ятихаток. Худяков вимагав від Києва наказу червоним військам харківської округи стримати рух Григор'ївців навіть боями.

До тієї заверюхи, що тоді існувала в Україні, приєднався ще й Каменєв, член Політбюро. Він приїхав до Харкова з метою поладити розбіжності поміж Києвом та Москвою, допомогти ревізії хліба для Донеччини й „голодуючим на Півночі”. Каменєв подорожував в супроводі групи з 50 чоловік, в тому числі Ворошилова, комісара внутрішніх справ України, та В. Межлаука, асистента комісара військових справ. Каменєв довідався, що Дибенко й Махно фактично заблокували всі цивільні та воєнні операції. Каменєв побачився з Махном та отримав від нього усні запевнення у співпраці. Каменєв прийшов до переконання, що Григор'їв справді збунтувався й повідомив про це Леніна. Зі свого боку Антонов-Овсієнко поробив заходи для стримання Григор'їва.

Становище большевиків в Україні було критичне. Їм загрожувала біла армія, козаки, поляки із заходу, бояри з Румунії плондрували Басарабію, а „представники Директорії” підбунтували галичан також проти большевиків.

На поступованні отамана залежав вислід румунської кампанії та доля мадярського комуністичного уряду.

Поступовання Григор'їва було синтезом переконань мільйонів українців, робітників та сільської інтелігенції. Цікавим документом доби являється маніфест або універсал Григор'їва, який тут передаємо в скороченні у головних думках. На вступі Григор'їв підкреслює втому українського народу від першої світової війни, від боротьби з гетьманом Скоропадським та Петлюрою. Український народ довірчивий.

Це використали політичні спекулянти й замість волі нарід отримав комуни, Чека та жидівських комуністів. Із зброєю в руках вони відбирають хліб, реквізують майно та переконують, що це все робиться для добра того ж українського народу. Замість справедливості існує брехня і несправедливість.

Український народ — писав Григор'ів — візьми владу в свої руки. Геть політичних спекулянтів! Геть із жорстокістю лівих! Вся влада радам, але без партії. У Ради мають бути вибрані всі національності. Українцям належить 80% місць, жидам 5%, решті національностей — 15%. Нехай живе свобода слова, преси, зборів, право організувати страйки та свобода релігії.

Коли український нарід візьме владу та здобуде свої права, він не переступить кордонів. Чужого йому не треба. Ми пропонуємо, щоб уряд пройдисвіта Раковського й його протеже (Москва, М. К.) залишили нас і не знущалися із волі народу. Григор'ів телефонічно прочитав свій маніфест Антонову. Той поцікавився до якої партії належить Григор'ів. До ес-ерів? Григор'ів відповів, що до комуністів. Він заперечив впливи білих та петлюрівців на свої ідеї. Його завдання спасти революцію від Раковського та компанії. Хто захоче поводитися в Україні як окупант, буде знищений волею українського народу. Московський комунізм Григор'ів зараховував до чужої окупації. Він заперечив твердження Антонова, що уряд Раковського вибрано вільним голосуванням. Вибори відбулися під загрозою кулеметів. Антонову не вдалося переконати Григор'іва в тому, що уряд Раковського вибрано легально... Таким чином Григор'ів перейшов до опозиції й більшовики вирішили знищити його. Більшевицька пропаганда розповсюдила відомості, що Григор'ів петлюрівець, п'яниця й зрадник, який проголосив себе гетьманом.

У той час Григор'ів поставив свої війська у стан поготівля та рушив у напрямі Катеринослава, Харкова, Києва, Херсона та Миколаєва. Із погляду військової стратегії подібна тактика була помилкова й небезпечна. Григор'ів незвичайно розпорочив свої війська. Але все таки большевицький уряд попав у паніку. А Скачко, командуючий другою червоною армією, перелякавшись, почав готувати Катеринослав до евакуації. Там була його головна квартира. Врешті, у наслідок протидії червоної армії, війська Григор'іва були оточені. Кінець його акції та кар'єри відомий. Нас більше цікавить як оцінювати протибольшевицький виступ Григор'іва. Діяльність от. Григор'іва очевидно не можна розглядати за советськими істориками, які навмисне спрощують справу, зводячи її до

класового явища — ненависти куркулів до комуністів. Виступ Григор'іва мав значно ширшу базу й він охопив мільйони селян та сільської інтелігенції, а може й частину міста. Щоб вповні зрозуміти значення виступу Григор'іва, необхідно з'ясувати також звідки походили ідеї його маніфесту. Запевнення Григор'іва, що тільки він автор маніфесту, не викликають довір'я. На зміст маніфесту вплинув і Юрій Тютюнник, завзятий ес-ер та прихильник співпраці з Петлюрою, а також якийсь Титаренко. Вони — Тютюнник і Титаренко — намовляли Григор'іва приєднатися до Петлюри для оборони демократичних і національних амбіцій Директорії. Григор'ів не послунав намов найперше з особистих причин. Погляди Григор'іва були мішаниною програми ес-деків (соціал-демократів), большевиків та ес-ерів. Але сам Григор'ів не був большевиком. Стосунки Григор'іва з боротьбістами погіршилися з часом, коли ті почали наближатися до большевиків. Василь Блакитний — впливовий боротьбіст — затримував добрі відносини з Григор'івим найдовше. На Григор'іва мали також політичний вплив народники-марксисты. Григор'ів закликав населення України до протибольшевицького повстання всіма способами, включно з демагогічними. Він обіцяв непідлеглу Україну, самоуправління, землю селянам й особисту свободу. До нього приєдналися (за закордонними джерелами) сільські ідеалісти-інтелектуали, грабіжники, шовіністи, ненависники жидів, як пропагандистів комунізму, та москалів.

Тут приходить згадати „батька” Махна та його відношення до повстання Григор'іва. Махно займав нейтральне становище до повстання Григор'іва, але фактично він був проти Григор'іва й проти большевиків. Коли протибольшевицьке становище Григор'іва стало виразне, червоні поробили спроби перетягти Махна на свій бік. Григор'ів намовляв Махна приєднатися до нього. Зрештою Махно недвозначно висловився за волю для народу (українського), проти большевицької влади та політичних шарлатанів. Але Махно виступав також і проти Григор'іва, закидаючи йому жидівські погроми та намір співпрацювати з Денікіном. Махно також прилюдно виступив проти маніфесту Григор'іва, закидаючи йому бажання „порвати братерські відносини поміж Україною та Росією.” Махно обвинуватив Григор'іва у зраді революції, але винув за це поклав на комуністич партію. Свої обвинувачення Махно закінчив закликом до світової єдності робітників та проголосив славу світовій комуні..

Становище Махна не скріпило большевиків. Махно поставив у непевне становище й Григор'іва, і большевиків, ставши, „третьою си-

люю", що може маневрувати й погрожувати. На практиці й Махно і Григор'їв осудили комуністичну тиранію й терор. Сам Григор'їв, проголосивши непослух большевикам, переорієнтував власні сили. Частина його військ відмовилася слідувати за ним, частина пішла до большевиків. Зрештою тодішній хаос в Україні характеризує висловлення Раковського, що червона армія — це резерва для повстанців. Окремі люди й цілі відділи не могли себе ідентифікувати та рішиться по чийому боці вони б'ються, і бувало вже під час бою міняли сторону на большевицьку, або протибольшевицьку. Виступ Григор'їва хоч з військового боку був невдалий, має велике значення. Григор'їв

виступив проти большевиків у дуже критичному для них часі, коли комуністична Росія була на межі упадку. Після розгрому військ Григор'їва, спротив України не припинився, але став менше видимий. Народ чекав чергової можливості виступити проти большевиків. Кінець Григор'їва трагічний. На побаченні з Махном Григор'їва обвинувачено в антисемітизмі, що безчестить добре ім'я українського повстанця. Прийшло до суперечки, під час якої Симон Каретник, прибічник Махна, кілька разів стрілив до Григор'їва, а Махно добив з тріумфом, проголосивши „смерть отаману". Решта з'єднань Григор'їва перейшла до Махна.

Гр. Маслівець

ТРИ ЕПІЗОДИ

Армія УНР у листопаді 1920 року з боями відступила до Польщі й на Поділлі запанували москалі. Чоловік мій, старшина української армії, був десь тепер мабуть за дротами у вчорашнього союзника нашого, а я з малою дитиною була в батьківській хаті недалеко Кам'янця в селі. Закінчився рік 1920, настав 1921-ий, минула зима й весна та настало літо. По селах нишпорили різні військові відділи червоних, найжджали з Кам'янця агітатори та різні комісії, людей з села гонили раз-у-раз на мітинги, внарештували й кудись відвезли всіх, що торік чи позаторік брали якусь участь в армії українській, чи в яких урядах за української влади. Бачила я, що от-от і за мною прийдуть, бо в селі було знано, що чоловік мій є в армії Петлюри, як тоді на селах називали армію УНР.

Рішила тікати за чоловіком до Польщі. Те саме радили мені й мій батько та мама. У малій вузлик взяла найнеобхідніше та найлегше, дитину на руки, попрощалася з родителями й по полудні пішла по межах на захід, в напрямку Збруча, що в декількох кілометрах від нашого села протікав та був для вдягненої жінки з дитиною та з вузликом не малою перешкодою в дорозі.

Кожний кущик, кожна межа, стежка й дорога були для мене знайомі, до річки постараюся по межах, стежках, а десь може і через високе жито, — дістатися на берег Збруча, але як далі? Що як на березі стоїть большевицька сторожа близько один від другого? Що як не перепливу з дитиною та вдягнена річку? Адже знаю, що протилежний берег є скелястий і урвистий, вода там глибока й на березі біля самої води немає за що гаразд вхопитися рукою з

води, щоб з води вилізти. Якось буде, Бог поможє!

З такими тривожними думками та з такою заспокоюючою надією була я близько Збруча над вечір. Обережно прислухалася та роздивлялася. Йшла крок за кроком тихо й поволі. Зупинилася в житті, взяла з вузлика простирало, поклала на середину його мою доню маленьку, обернулася спиною й присіла та вхопила два сусідні кінці простирала й зав'язала їх на вузол під грудьми. Потім взяла дитину й придулила собі до спини та вхопила других два роги простирала, прикривши ними дитину так, щоб її голова була за мою потилицею. Зав'язала кінці під шиєю, перехристилася й пішла знов тихцем на край житнього поля, за яким був декількаметровий зелений берег річки.

Визиркнула прихилена з жита — не видно ніде нікого ні по цей, ні по той бік Збруча. З місця, де стояла, по обох боках річки потягнулися поля, і лиш на протилежному скелястому березі, у яких двох метрах від води, зеленів якийсь куц, про який я зовсім перше не знала. Оглянулася ще раз на обидва боки, швиденько прихилившись пішла до води, йшла поки могла й потім попливла. Вода бистра, зносить у бік в напрямку до куца на протилежному березі, пливеться тяжко в намоклій одежі та з дитиною за плечима. Дитина на причуд навіть не заплакала, але почала неспокійно ворухитися. Прислухаюся, чи не буде якогось оклику заду, чи може навіть пострілу. Ні. Все тихо й ніде нікого, як і було, але до протилежного берега ще з десятків метрів, а у мене, вже немає сили плисти далі. Течія зносить сильніше, напружую решту сили й таки допливаю до берега саме проти куца. Куц між уламками скелі близько,

але високо над головою, а ноги дна не знаходять під самим берегом. Вхопитися рукою немає за що, починаю захлинатися, але мовчу. Рука ще й ще хоче вхопитися за щось на березі, але осквозується... В цей час з-за куща виходить чоловік в уніформі й простягає зі скелі до мене вниз руку, тримаючись другою за кущ. Витяг мене й допоміг мені сховатися за кущ.

Мама, що з дитиною переплила тоді Збруч, зараз з своїм чоловіком є в Канаді. Женья, та маленька дівчинка тоді, є у США з чоловіком і двома синами. Старший з них кінчає воєнну академію й буде офіцером армії по дідові.

**

Народилася я й жила в батьківській хаті з батьком, мамою й братами та сестрами у малому містечку на Поділлі в Кам'янецькій повіті. Батько мав 10 чи 15 десятин землі, господарив добре й про родину дбав. Два, від мене старші брати, вчилися в кам'янецькій гімназії, а молодші брати й сестри бігали ще до сільської школи. Я була з сестер найстаршою й також вчилася у Кам'янці, була звичайно там цілий тиждень, а до дому приїжджала щонеділі, на Різдвяні, Великодні та на літні вакації.

Осінь 1921 року: минув вересень, минув жовтень і минає листопад, а я дома, бо немає не лиш навчання, але немає й гімназії. Москалі закрили й в гімназійному будинку живе тепер військо, як у казармі. Дома не лиш я, але вся наша родина, бо й з хлоп'ячою наукою так само.

Живеться непевно, сумно; говорять про те, що всіх загонять до колгоспів і землю відберуть. У крамницях ніде нічого немає, носимо на собі те, що колись купувалося, харчуємося лиш тим, що на своєму господарстві здобудеться. Найбільш зажурені й заклопотані батько з матір'ю.

Минулого місяця по селах пройшла чутка, що десь біля Гусятина з польського боку на цей бік перейшла більша кількість якогось війська. Кажуть, що то військо українське. Кордонну сторожу совєтську й інші військові відділи совєтські, які були поблизу кордону, по дорозі всіх понищили, а самі десь швидко й непомітно подалися у східному напрямку. Ніхто нічого більше про них не знає. Знають лиш те, але не напевно, що, ніби, там під Гусятином та дірка, що її оте військо з Польщі прорвало на кордоні, досі ніким не залатана стоїть. По селах там також не з'являються большевики; перестали й до нашого містечка навідуватися різні оті представники від совєтської влади з Кам'янця.

Батько з мамою щовечора й щоночі довго про щось нишком радяться та сперечаються, а

нам нічого про свої наради не говорять і на наші запити нетерпляче відповідають, що „пізніше скажемо”.

Кінчається листопад. На дворі повно снігу, зо дня в день морози. Одного дня батько старшим двом братам наказав добре переглянути великі робочі сани, що були під повіткою, все добре на них справити, приготувати їх до далекої дороги, переглянути добре хомути, віжки й всю упряж, коням дати більше вівса, ніж звичайно і добре їх вичистити. Наказав вимостити сани добрим, запашним сіном та пов'язати сіно у в'язанки; крім того, запакувати його до саней й, найголовніше, зробити все те так, щоб ніхто не знав і не бачив. У хаті по полудню батько розпорядився меншим братам і сестрам бігти на ставок сковзатися та перед вечором повернутися до дому, а нас, старших, скликав до купи у хату й сівши з середини дверей.

Посідали батько з мамою й я з двома братами.

„Сьогодні вночі поїдемо” — каже батько: „поїдемо всі й більш сюди не вернемося. Ви, діти, повдягайтесь в добру й теплу одіж, перегляньте тим часом свої кожухи та поладуйте все в них. Взуйте добрі чоботи всі, добре повечеряємо й перед північю поїдемо. Мама знає вже, що саме має приготувати на дорогу. З хати сьогодні вже нікуди не виходьте, а коли б хтось до нас несподівано прийшов, то говорити з ним буду я в сінях чи на дворі.”

— Куди, тату, поїдемо? „Сам гаразд ще не знаю, побачимо пізніше”.

Коли по хатах почало гаснути світло, тихо один за одним всі ми повиходили з хати разом з малими братами й сестрами, які набігалися після полудня та втомлені повернулися були додому. Брати старші вже мали запряжені до саней коні й один з них тихенько відчинив ворота. Посідали, повмощувалися та позакутувалися і... поїхали у світ.

Гусятин від нас недалеко, перед ранком доїхали та ще перед днем по льоду переїхали Збруч.

На совєтському березі ми ніде ніякого війська, не зустрічали, так само й біля самої річки. Ніхто нас не зупиняв там та ні з ким ми вночі по дорозі взагалі не зустрічалися.

На польському боці нас затримала польська кордонна сторожа, розпиталася, завела з кінями та саннями до селянського подвір'я, господареві сказали впустити коней до стайні, а нас до хати, та перед полуднем, щоб всі ми приїхали до староства.

Там знов розпитували досить довго батька та маму, потім виставили й видали батькові

якісь папери та порадили батькові куди він має їхати вглиб Галичини.

У 1939 році ми знов виїхали з Галичини на захід. Батько давно помер, брати й сестри по-виходили заміж та поженилися й розїхалися по Галичині, а на захід їхали на цей раз: мама, я з чоловіком та ось, з цим, тоді немовлям, що торік закінчило це мос „немовля” консерваторію тут, в Лос Анжелесі.

„Мені здається, по вашій мові судячи, що ви все ж не галичанка. Ваш чоловік — про нього я не сумніваюся, що він з Галичини, хоч мова його також є чиста. У таких питаннях я кось мимохіть по таборах в Німеччині за 5 з половиною років навчився майже безпомилково відгадувати: звідки саме оця людина, що з нею говорю, є.”

— Ви не помилилися й на цей раз. —

„То звідки, може з Поділля?”

— І на цей раз — так! —

„А побралися де?”

— У Львові. —

„Коли?”

— У 1935 році. —

„Де ж ви там взялися? Ви ж тоді були молоді дівчиною. Чи може ваші батьки з нашої, воєнної еміграції й у Львові осілися, хоч за Польщі таке не було легко зробити?”

— Ні, мій батько в українському війську не був. —

„Здаю позиції з вгадуванням. Розповідайте”.

— Гаразд, як на скрінингу, лиш з тією ріжницею, що брехати не буду. Отож — я з Кам'янця Подільського. Там народилася в часах першої війни. Малою дівчиною мене мій батько з мамою, більш у нас в родині нікого не було, тоді вивезли до Львова. Там я виросла, вчила-ся й заміж вийшла потім. Ще щось? —

„А в якому році ваші батьки з вами до Львова з Поділля переїхали? В першій війні ма-буть ще ні, а як потім, то ж коли й за яких обставин, бо як ситуацію знаю, такого щось на порядку денному там тоді не було.”

— Власне, що це було по-за порядком денним, а трапився щасливий випадок і мої батьки з нього скористали. —

„Який саме, цікаво знати?”

— На польсько-советському кордоні не було советської сторожі й ми спокійно переїхали Збруч у зимі 1921 року.

„А кордон ви переїхали десь біля Гусятина?”

— Так, ви знов добре вгадали, але звідки з такою певністю? —

„Бо саме там ми тоді прорвали советам кордон і вони мабуть не так зразу його залатали”.

— Хто це „ми”? —

„Відділи українського війська, Подільська група, тоді те військо так там називалося. Йшли у другий Листопадовий зимовий похід, а як і це ще вам нічого не говорить, то тоді: про Базар чули? Отож це була група війська, що від Гусятина пішла на Базар.”

— Тепер ясно мені. —

„Але мені не ясно, бо від Вашого чоловіка чую, що він був довгі роки в Чехії, там студіював, там здобував інженерський диплом, — то де ж він взявся у Львові?”

— По закінченні Банської Академії у Пшібрамі він приїхав до Львова. Там ми познайомились і пізніш побрались. Маємо двоє дітей: дочку й сина, що он, у сусідній кімнаті за книжкою сидить. —

„А де ж дочка? Я вперше чую, що ви й дочку маєте”.

— Вона в Аргентині, але буває тут у нас декілька разів на рік. —

„Знов не розумію, бо ж воно Буенос Айрес від Лос Анжелесу не „ось, за рогом”, а ви говорите — декілька разів на рік.”

— Бо вона там вийшла заміж, коли ми там були, чоловік її італієць, має добру посаду й не хоче з Аргентини сюди їхати. —

„А як же ото ваша доня вмудряється декілька разів за рік відвідати з Буенос-Айресу до Лос Анжелесу?”

— Бо вона працює на літаку стюардесою, і у США з Аргентини буває досить часто. —

ПЕРЕКЛАДИ З ЧУЖИХ МОВ

З польської

Др. Юрій Накашидзе

ПОЛЬЩА І ПРОМЕТЕЙСЬКИЙ РУХ

Реферат виголошений 21 березня 1963 р. в фундації Костюшки в Нью Йорку з нагоди 20-ої річниці Інституту ім. Йосипа Пілсудського.

Від редакції

„Я побачив, що Шевченкова муза роздирає за-слону народнього життя. І страшно, й солодко, й боляче, й привабливо було туди заглянути!!!... Однак поезія не злякається ніякого згубного випару...; цей бо світильник горить нетлінним вогнем — вогнем Прометея”... так писав історик Микола Костомаров у своїх споминах, той основник з Миколою Гулаком та Василем Білозерським „Товариства св. Кирила й Методія” у Києві на початку січня 1846 р.

Цей „вогонь Прометей” Шевченко приніс у засноване „Товариство”, ідеї якого ідеалізував поляк Доленга-Ходаковський та чеський поет Коляр. То була перша фаза прометеївського руху, якого російський Петербург в епопеях так жорстоко ліквідував. Минуло 80 років, і в 1927 році вже у Варшаві знову був піднятий прапор прометеївського руху на Сході Європи.

В 1920 р. польські війська під їхньою столицею нанесли рішучий удар большевицькому наїздникові й відкинули його поза границі свого краю. Після заключення договору, Польща, певна у свою будучність, горячково приступила до відбудови по двох війнах зруйнованої, але нарешті об'єднаної Батьківщини.

Тимчасом большевицькі сили, хоч розбиті, але ще спроможні вести війну, цілий свій ударний розгон скерували проти інших народів, які у наслідок безневної революції відірвалися від російської імперії і створили власні незалежні держави. Після цілковитого й ґрунтового опанування Білорусії й України, советські війська вогнем і мечем опанували Дон, і Кубань, Ідел-Урал, Туркестан, Північний Кавказ, Азербейджан, Арменію і нарешті останню вільну фортецю — Грузію.

Ті завоювання відбувалися в ім'я соціалізму і братерства народів, в ім'я визволення із під капіталістично-імперіалістичного ярма мимомовно факту, що у більшості уряди нападених країн складалися з самих соціалістів. Завше однакова й завше дійсна була політика большевиків: передовсім визнавали невіддільність даного краю, заключали з ним пакт приязні й неагресії, щоб потім без попередження, без якоїнебудь причини вдертися через кордони того краю, і після підбою проголосити на весь світ, що революційні маси робітників і селян повстали проти ненависного буржуазного уряду.

Так зробили з Україною, невіддільність якої визнали ще в грудні 1917 року, повторили з Ідел-Уралом, Туркестаном та з іншими, закінчивши цілий ланцюг підбою опануванням Кавказу. Брак порозуміння та створення спільного фронту визволеними народами дали можливість большевикам досягти своїх завдань.

Але найбільше допомогла їм сама Велика Антанта, яка будучи тоді самотнім рішучим чинником міжнародної політики, не хотіла допустити до розпаду російської імперії.

А що є найдивніше, що й сам Вільсон, автор знамих чотирнадцяти пунктів, щирий оборонець права кожного народу до вольності і невіддільності, цілком поділяв опінію альянтів.

23 грудня 1918 р. відбулася конференція альянтів, яка визнала Кавказ, Кубань, Туркестан і Балтійські держави виключно за сферу інтересів Англії. Користуючись тим правом, розпо-

чала вона військову й дипломатичну акцію до опанування і підлегlosti згаданих теренів, передовсім Кавказу, владі Денікіна. Акція та, зустрівши великий опір зі сторони кавказьких народів, не вдалася. Коли ж большевики розбили сили Денікіна й рушили наперед, одержали від Лойд Джорджа запевнення, що Англія не буде мати нічого проти опанування большевиками Кавказу.

Після програних воєн, після окупації їхніх територій, тисячі політиків, військових і науковців виїмгрувало до Західної Європи, щоби шукати у демократичному світі оборони й помочі для своїх країв.

Потішаючи себе надією, що колиська вольності й клясичної демократії Англія й Франція, після ближчого ознайомлення з правдивими фактами порушення міжнародного права большевиками, застосування ними кровавого терору до безборонної людности, вимагатимуть і спричиняться до звільнення Червоною Армією їхніх країв.

Від самого початку, виступаючи на терені Європи в імені своїх народів, політична еміґрація переконалася, що має власне ідентичні цілі й завдання, що мають одного — єдиного ворога, тому найліпшою дорогою провадження боротьби було би створення спільного фронту, спільного центру, який би виступав і промовляв в імені всіх політичних еміґрацій.

Реалізація тої місії була доручена українському послові в Берліні проф. Романові Смаль-Стоцькому й скоро, в 1927 році, повстав союз поневолених Росією народів, який за свій символ вибрав прикутого до Кавказької скали легендарного Прометей.

До Прометеївського Союзу ввійшли представники наступних країн: Дону, Кубані, Азербейджану, Карелії, Інгрії, Комі, Ідель-Уралу, Туркестану, України, Північного Кавказу й Грузії.

До Прометеївської Управи увійшли спеціальні делегати поодиноких народів.

Завдання Прометей були: 1) поєднання вузлів правдивої приязні між народами перебуваючими в Союзі. 2) служба без застережень демократичним ідеалам і визначенням засадам Ліги Народів. 3) поборювання всюди і завше брехливої большевицької пропаганди й вимога привернення незалежності нашим народам. 4) прийняття засади арбітражу в усіх гранично-територіальних питаннях після звільнення наших народів. 5) усталення контакту з рідними країнами з метою правдивого інформування та одержання відтіля вірогідних відомостей.

Сталий контакт між представниками наших народів, публічні виступи на міжнародних конгресах, проголошення, меморіали і т. д. — мали служити вище-зазначеним цілям.

Маючи виразний політично-патріотичний характер, скерований на розбиття російської імперії чи то червоної, чи то білої, Прометейський Союз міг знайти для себе пристановище централі тільки в одній державі — була нею вільна Польща.

Треба зазначити, що того часу Польща в очах кожного борця за волю свого народу була найбільшою опорою й надією.

Ніде напрямок і цілі наших народів не були так зрозумілими й відчуті всіма верствами суспільства, як у Польщі. Впродовж столітньої спільної неволі при звичаїлися народи рос. імперії до першенства Польщі у справах свободи. Польські повстання, рішуча постава цілого польського народу проти північного напасника, — були ще в пам'яті всіх, а факт перемоги над Вислою посилив престиж Польщі далеко за її кордонами.

Пам'ятаю, як у 1921 р. 14 лютого на повідомлення про напад большевицьких військ на Грузію студенти Тифліського Університету перед спонтанним вирушенням на фронт зібралися перед Парламентом, щоб задокументувати свою вірність уряду та президентові Грузії. Відповідаючи на привіт академічної молоді, президент Ное Жорданія скінчив свою промову такими словами: „Під мурами Тифлісу знайдуть большевики таку саму відповідь, яку дістали під мурами багаторічної Варшави. Хай приклад польського народу й його офірна молодь провадить вас до перемоги боротьби”.

Але слова президента Грузії не справдилися; ми не спромоглися оборонити мури нашої столиці. Чи не були ми досить жертвені, чи забракло нам вождівства на міру маршала Пілсудського? Не знаю, пам'ятаю тільки, що в далекій Грузії в найтрагічнішій хвилині її подій блиснуло ім'я Польщі як гасло бойове, як символ перемоги.

Приймаючи на увагу, що надзвичайно тяжкі умови всередині й зовні змусили Польщу до передчасного закінчення договору без попередньої відбудови вільної Української Держави, як то було передбачено в умові з Вождем України Симоном Петлюрою; однак українці, як і всі інші прометейці були переконані, що спокій не буде тривати довго, бо конфлікт скоро знову вибухне, і тоді поневолені народи, опершись на союзницьку силу, виборють собі волю й незалежність.

Вістка про створення централі Прометей у Варшаві зустрілася з живим відкликом і симпатіями в польському суспільстві. Багато визначних політиків і науковців стали горючими оборонцями ідеології і мети прометейського руху. На доказ призначення за великі заслуги для прометейської справи отримали гонорове членство

наступні особи: Леон Василевський, Тугут, Олександр Ледницький, Тадеуш Голово, Тадеуш Шатцель, Марселі Гандельсман, Станіслав Понятовський, Станіслав Седлецький, дир. Папроцький і Володимир Бочковський.

Створивши відділи Прометей в Парижі, Римі, і Константинополі, прометейці взялися до пропагандивної та інформаційної праці на широку скалу. Невтомний проф. Роман Смаль-Стоцький, голова Прометей, володіючи досконало європейськими мовами, кожного року, об'їздив європейські міста з доповідями про народи прометейські перед академічною молоддю, на наукових, політичних чи господарських конгресах.

Вождь Азербейджану Емір Бей Расил-Заде, президент Туркестану Мустафа Чокаєв, прем'єр і міністер закордонних справ Криму Джафар Сейдамет, внук добре знаного Імама Шаміля Саїд Шаміль, знаний письменник і провідник народнього руху Ідель-Уралу Алз-Бей Ішакі — розвивали горячкову прометейську діяльність в мусульманських країнах, а також у Китаю, Японії, Манджурії та Індії. Міністри Гегечкорі, Тченкелі та Гвардзаладзе, виступаючи часто на соціалістичних і професійних конгресах, вимагали повернення незалежності прометейським народам.

Преса пропагандивна президії Прометейського Союзу була розповсюджувана урядами наших народів. Можемо сміло сказати, що рівнож уряди як і широкі верстви європейського суспільства були докладно й об'єктивно інформовані про кожний вияв у житті советської Росії. Наприклад, постійне повстання на Кавказі й в Туркестані, насильна колективізація, потворний штучний голод на Україні, який спричинився до мільйонових жертв народу, голосний процес Київської Академії Наук на чолі з ректором проф. Єфремовим, зміщення національних, чолівих комуністів в народніх республіках та всі макабричні процеси співпрацівників Леніна та військових.

Все знаходило свою відпечатку і правдиве висвітлення як у наших публічних виступах, так і у видавництвах прометейських на мовах: французькій, англійській, турецькій, польській, російській, німецькій та інших.

Преса внутрішня, маючи на меті поглиблення взаємного порозуміння, була проваджена дуже інтенсивно.

Кожного тижня, в п'ятницю, збиралося в клубі Прометей багато публіки, щоб почути стало інших промовців на різноманітні теми — з історії, літератури, політики, економіки і т. д.

Крім представників прометейських народів завжди було досить милих гостей поляків старшого покоління, серед котрих були добрі знавці стосунків і намірів Росії і Сходу — незаступний

редактор квартальника „Схід” Володимир Бочковський, завше блискучий поет, публіцист і промовець Йосип Лободовський, спокійний, вишуканий і бистрий полеміст ред. Чарнецький, публіцист Загора-Ібнянський, а також талановитий, милий приятель всіх прометеївців незабутній Зигмунт Пешке...

З циклу інших додам тільки одну доповідь проф. Смаль-Стоцького, виголошену (ще довго перед Моюхеном) про міжнародню ситуацію та прометеївську справу. Говорячи про нерішучу, вагаву поставу демократичного фронту до динамічної й надзвичайної агресивної політики тоталітарних держав, підкреслив він, що для нас, прометеївців, ворогом № 1 була й залишається советська Росія, ворогом № 2 є фашистсько-націоналістичні держави, які, наслідуючи большевиків, ламають, руйнують всі демократичні свободи, завдають удар не тільки засадам й ідеалам нашим, але й цілій людності.

Доповідь викликала живу дискусію, яка продовжувалась п'ять наступних сходинок. В час тих виступів упали з уст інж. Коста Зангі пророчі слова: „Відкіля демократичні держави мають таку певність, що двох таких бандитів як Сталін і Гітлер не подадуть собі руки і не виступлять спільно проти них?”

Зо всіх одначе наших зібрань найбільше знаменним був мовний конгрес, який відбувся в 1936 р. у Варшаві з участю понад двісті делегатів з усіх закутків світу, де тільки перебувала прометеївська еміграція.

Темою літератури і мистецтва були історичні постаті, які вславились війною проти росіян, як Імам Шаміль, Гетьман Мазепа, Кенесари Касимов та інші.

Комуністична преса в республіках не скривала виразних сепаратистичних тенденцій, і партійні центральні комітети вносили резолюції, вимагаючи правдивого унезалежнення від Москви. Були то вияви, які загрожували пануванню росіян в національних республіках...

Але, щоб положити край постійно й стало вибухаючим народним повстанням і збоченням національних комуністів, постановлено було перепроводити на велику скалю й в прискіпленім темпі русифікацію підбитих країн. Намірено дорогою відповідно спрепарованої пропаганди російської культури зв'язати народи найтісніше з Росією і зогидити в очах тих народів власну їхню історію, літературу й навіть рідну мову.

Большевики тридцятих років мали однак на стільки скрупулів чи перфідії, що постановили свій намір перевести чином в такий спосіб, щоби ніхто не міг закинути їм, що повторюють тільки стару, випробовану царську політику русифікації. Вони хотіли вбрати свою акцію в

гарні й пишні шати, і для цієї мети з'являється на сцені вимріяний науковець, проф. Ніко Марр, шкото-грузинського походження, незвичайної здібності, знаний лінгвіст й оборонець мов і культури поневолених народів за часів царату, а від 1922 року активний член комуністичної партії. Послушний наказам партії, приступає він до праці й через короткий час з'являється на світ нова мовна теорія, яка стала прокляттям для всіх народів Советського Союзу. Вона (теорія) твердить, що на одному місці, серед якогось племені після виходу із звірячого стану, повстали чотири засадничі словотворчі елементи, які є: сал, бер, уон, рош. З цих елементів, чи поодиноких, чи із зложених створено всі мови світу. Немає жодних так мовно споріднених груп, як група слов'янська, угро-фінська, німецька, романська і т.д.

Далі буде. Nowy Swiat — druga sekcja, 30. III. 1963.

З чеської

ПОДУМАЙМО

Максим Літвінов, правдивим ім'ям Маєр Мойсевич Валлах, рос. революціонер та емігрант з року 1902, був першим прихильником Леніна, коли творив також ідеологічні основи некомпромісної фракції, знаних від тієї доби большевизмом та комунізмом. Літвінов повернувся до Росії й керував тоді тайним довозом зброї через Ригу для озброєння рос. революціонерів.

В 1908 р. був заарештований в Парижі за крадені банкноти з державного банку в Тифлісі, де Сталін ограбив той банк. Співпраця Літвінова й Сталіна зблизила їх обох значно пізніше. Літвінов був покараний і депортований.

Він опинився тоді в Англії, де був редактором; женився він з Сідней Лов. Дожив він до 75 років і був стало найближчим співробітником Сталіна. Був він довголітнім советським міністром закордонних справ й послом.

Він вів переговори з Рузвельтом про визнання Советського Союзу США. Залишив він свої спогади, які диктував своїй секретарці Коллонтай. Важливі справи, означенні в тексті „пропущено”, щоб тримати в секреті, він виповнив додатково сам. Ті спогади були вивезені закордон й опубліковані. Передмову написав Валтер Беделл Сміт, колишній амбасадор США в Москві.

Цитуємо з визначного докладу, писаного одним з основників комунізму, винятки, які відносяться до його співпраці з нашим президентом др. Бенешем.

Стор. 64 за добу 1926-1928 рр.: Одного разу Бенеш просив мене про зустріч із ним у Карло-

вих Варах, але з умовою, що їхня зустріч має бути тайною. Говорив він, що Франція приготує виступити у пресі проти советів, і що тим загостриться взаємовідношення. Та річ є небезпечніша, як незгода з Лондоном тому, що Румунія й Польща, васали Франції, але сусіди Советів, могли би бути втягнені в ту справу. Бенеш сказав, що він зустрівся з своїм найліпшим інформатором, яким є рос. емігрант-кореспондент, і який йому говорив, що терористична білогвардійська група в Парижі вже планує заворушення на кордоні Советів, якщо між Францією й Советами зв'язки будуть перервані. Інформатор Бенеша є членом керівництва рос. демократичних, республіканських часописів в Парижі, і Бенеш настоював на тому, щоб зробити певні заходи, в противному разі воєнні комплікації неминучі.

Говорив він надломленим голосом і проголосив, що Чехословаччина, хоч є союзником Франції, уважає своїм обов'язком, як слов'янський народ по відношенні Росії, важнішим, як якінебудь договірні зобов'язання та ніколи би не погоджувалась на якийбудь наступ проти Советського Союзу. Пригадав свій драматичний розговор з Мостенком (советський посол в Празі) літом 1920 р., коли війська Червоної Армії наближались до Карпат; — що Чехословаччина відступить Підкарпатську Русь з м. Ужгородом Советам.

Стиснув я йому руку й дуже дякував. Обіцяв, що використаю всі свої зв'язки з лівими рос. еміграційними колами, щоб дістати інформації, які могли би бути цікавими для Советів. Запропонував я йому, щоб нам подавав про ті справи через ... (пропущено)... кепські справи з Парижу. "Echode Paris" почав нападати, щоб зірвати зв'язки з Советами. Почав те саме "Matin". "Catyr" почав свої напади також, бо має підпору Вейганда й головного штабу. Кілька членів воєнної місії в Румунії й Польщі в Парижі.

Дістав я інформації від Бенеша. Знаменний інформатор. Тепер ми є такі, як ІНО (відділ тайної державної поліції ГПУ про закордонні справи). Бенеш мені передав звіт про розмову між чехословацьким послом і Poincaré, прем'єром Франції: Quay d'Orsay очевидно шукає причини зірвати зв'язки з Советами.

Стор. 184. Роки 1931-1937. Інформував я Бенеша про безпеку, яка повстає з поліпшення взаємовідношень між Варшавою й Токіом. Бенеш дав інструкції чехословацькому послу в Парижі, щоб відвідав Бріана або Бертелота й попросив їх вплинути на Пілсудського, щоб також утихомирився. Маємо справи, що розмови японського й польського штабу успішні, і що вже приготують спільну мобілізацію. Му-

симо діяти скоро й рішуче. Сталін має турботи. Телефонував мені кілька разів денно. Вимагав діяти скоро й рішуче, щоб прискорив і збільшив тиск у Парижі за посередництвом Бенеша.

Бенеш просив мене, щоб висловив йому подяку за його співпрацю... (пропущено), і що агент воєнної Советської інформ. служби утік з дешифрованим кодом. Як наслідок нашого прохання, Бенеш наказав поліції, щоб агента заарештувала й обвинуватила, що він стріляв на консулят. І обіцяли ми публічно висвітлити випадок. Але ГПУ розстріляло його, коли він перейшов кордон. Офіційно його смерть була означена як тиф.

Стор. 269. Рік 1938. Зрозуміло маємо моральний й політичний обов'язок у всьому, що є в нашій спроможності допомагати Бенешові. В останньому листі він жалівся, що наша допомога-підпертя не є досить чинною. Це викликало вибух в Політбюро. На думку Ворошилова Бенеш є агент-провокатор, працюючий для Рузвельта. В цьому випадку були всі агентами-провокаторами, які працюють про Рузвельта й Дупонта. Глупо й припускати, що Рузвельт в цьому випадку грає біржеву гру. Такі марксист, як Ворошилов, уживають лише фрази без знання справи.

Стор. 283. 5 серпня 1938. Рунціман приїхав учора до Праги. Чемберлен є приготовлений для обкрадання Чехословаччини. Бенеш мене повідомив листом, що покладає велику надію на жовтневу конференцію Ліги Націй. Які наївні! Це питання я предложив у Політбюро. Було там багато деатовано. Молотов проголосив, що наша умова з Чехословаччиною нас зобов'язує допомагати їй тільки у випадку, коли Франція виконає свої зобов'язання на підставі своєї союзної умови з Чехословаччиною, і дасть їй ту поміч. Не можемо ризикувати, щоб у Берліні викликати враження, що хочемо витягнути з вогню каштани в інтересі плутократів у Лондоні й в Парижі. То були його слова. У Політбюро, зрозуміло, готується велика дебата на тему: каштани й плутократи. Як звичайно, Мехліс є автором тих гасел.

Дістав я від Бенеша нового листа, який вимагає, щоб ми інтервенювали в Берліні й Варшаві. Політбюро відкинуло...

**

З цих поміток видно ясно зобов'язуючі факти. Цікаво є, що про пропозицію др. Бенеша відступити Советам Підкарпатську Русь писав Г. Весседовський вже 1931 р. в книзі „На дорозі до Термідору". Читач буде мати образ сам. Він буде напевно твердіший, ніж коли б ми висловили своїми словами. Праця й мета, які творив др. Бенеш, є доказані одним із основоположни-

ків комунізму. Др. Бенеш як міністр закордонних справ від 1919 року й як президент від 1935 року присягав, що буде дбати про закони й інтереси своєї Батьківщини. Але як погодити з тою присягою, коли на бажання міністра закордонних справ Советів, і в добі, коли Совети не були ще визнані Чехословаччиною, уділення інформацій Советському Союзові про поступовання своєї Батьківщини, про іструкції чехословацькому послові в Парижі працювати про Совети, обіцувати діставати для советів таємні справи, давати чужій державі до диспозиції тайні державні доклади і пропонувати відступлення частини території держави? Закон на охорону республіки дає дефініцію й відповідь на всі ті факти.

Заарештування й видача Советському Союзові на вірну смерть утікача є фактом, який приводить до страхіття. Про правдивість докладу не висловлюють сумніву ані видавець, ані автор передмови, який сам перебував роки у Советах амбасадором. Помітки Літвінова, дуже часті, спосилаються на листи Бенеша; з цього видно, що кореспонденція між Бенешом і Літвіновим була не тільки чисельна, але й зобов'язуюча. — Особливо багато обмінювалося листами бігом 1938 року. Відкриття московських архівів покаже їх зміст. Помітки Літвінова показують становище Советів та їхні умови й застереження, щоб уникнути від зобов'язань про поміч у кризі 1938 року.

Недавно про ту позицію, яку зайняв по відношенні до др. Бенеша Клемент Готтвальд, якому напевно багато було знано із закулісних справ. Прийшов він на його похорон, але ні слова не сказав; той обов'язок виконав Запотоцький.

Сьогоднішнє комуністичне вихвалювання др. Бенеша тільки стверджує, що Совети знали про те, що на троні чеських королів від року 1935 сидів Азеф.

Zpravodaj, № 7-8, 2, VIII, 1958.

Г. Мжанський

ОСНОВНІ ЕТАПИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КОМПАРТІЇ ССРСР

Побіда „Соціалізму” в цілому світі — це є провідна ідея комунізму, це його основа, або, як кажуть, генеральна лінія партії.

Для досягнення цієї мети комуністична партія ССюзу використовує і національні стримління різних поневолених народів як в минулому в себе, так і тепер у різних частинах світу. Але такі національні стремління народів, їх

вияви, почуття, комуністи лише стараються використати з метою укріплення та поширення власне своєї влади. Національної ідеї, як такої, у комуністів не існує; у них є національна політика, яка власне зводиться до питання тактики: як ліпше використати національні рухи для своєї боротьби за владу, та як ліпше їх остаточно ліквідувати після захоплення влади. Протягом свого існування КПСС зазнала аж чотири основні етапи своєї національної політики.

Перший етап — централізм. Перед першою світовою війною комуністична партія була проти національних рухів, і в боротьбі за владу думала опертися на увесь пролетаріят цілої Російської імперії, як на єдину класу, незалежно від національної приналежності.

Боротьба з національними тенденціями тоді зводилась до того, щоб нищити національні ріжницькі, нищити національну відчуженість, щоб зближувати одних з другими, щоб тісніше згуртувати як російських пролетарів.

В процесі світової війни змінилася політична ситуація, а з цим і національна політика партії. Комуністична партія стала на діаметрально-протилежну позицію до тої, яку займала перед війною. Щоб легше й скорше зробити революцію, партія, будучи зцентралізованою, і маючи в своєму складі представників від різних національностей, рішили прибрати до своїх рук національні рухи, що виникли під час революції 1917 року, рішили грати карту: „Самоопределение вплоть до отделения”. Ленін так пояснював тоді цю справу: „Ми вимагаємо свободного самовизначення пригнічених народів не тому, що мріємо про господарське роздріблення, або маємо в ідеалі дрібні держави; навпаки, ми хочемо великих держав, ми хочемо їх зближення, навіть злиття, але на правдиво демократичній, правдиво інтернаціональній базі, яка немислима без свободного відділення”. Отже нова тактика — через самовизначеність до об'єднання на комуністичній платформі. Ще простіша Ленінська формула: „роздріблення для об'єднання”.

Ця нова тактика змусила в програмі партії змінити досить неясну формулу права на самоопределення на більше „чітку”: „Всім націям, що входять в склад Росії мусить бути признане право на вільне відділення для творення власної самостійної держави”. Така тактика зіграла величезну роль під час Жовтневої революції та в наступних війнах з державами, що змагались тоді вже за свою державність.

Цей другий етап національної політики комуністичної партії окреслений як сепаратизм.

Після захоплення влади в Росії партія вже не хоче давати те, що обіцяла, бо їй потрібний

В 10-ті РОКОВИНИ СМЕРТИ ПРЕЗИДЕНТА УНР АНДРІЯ ЛІВИЦЬКОГО

17 січня цього 1964 року минуло вже 10 років, як спочив у Бозі на віки св. п. Президент УНР Андрій Лівіцький.

З цієї нагоди, заходами Державного Представництва УНР в США, відбулася у неділю 26 січня урочиста панахида після Служби Божої в катедрі Св. Володимира на 82-й вул. у Нью Йорку за спочилого Боярина Андрія.

Панахиду відправив о. протопресв. Л. Весоловський. Присутні були: Президент УНР др. С. Витвицький, родина покійного Президента з правнуками включно та численна громада вірних і колишніх вояків.

Ще перед панахидою о. протопресв. Л. Весоловський закликав вірних помолитись за спокій душі покійного Президента, який все своє життя присвятив державній службі укр. народу та його боротьбі за свою державність.

„Вічна пам'ять" тихими акордами церковного хору під диригентурою проф. В. Завітневича заповнила храм і душі присутніх; світло свічок тремтіло, прапори схилялись, на коліна вірні ставали. В уяві стояв образ співтворця визвольної епохи укр. народу, духовна печать державного сумління й совісті його.

Покійний Президент помер у шпиталі 17 січня 1954 р. в Карлсруге, Західна Німеччина, де він перебував в останніх роках свого життя. Похоронено його в Мюнхені, Баварія, де перебуває наш ДЦ УНР.

На його могилі стоїть величний пам'ятник з граніту проєкту проф. С. Литвиненка: Хрест С. Петлюри й меч, а на вершку пам'ятника герб України — Тризуб.

Це символи цілого життя й чину покійного Президента. І поклонитись колись вся Україна йому за те, що він йшов разом з Симоном Петлюрою стопами пророка Т. Шевченка, коли та осквернена Україна горіла в огні і бурі та ревіли її гармати.

ЗНАМЕННА ЗМІНА НАЗВИ

Від початку цього року, Американський Комітет Визволення змінив свою назву, перейменувавшись на Комітет Радіо „Свобода”...

Це не перша зміна назви цього Комітету, але вона дуже показова.

Ми знаємо, що Комітет стояв на засаді „непередрішенства” і тому від нього для справи визволення поневолених народів не можна було багато сподіватися. Але все ж він носив назву „Комітет визволення” і бодай теоретично була підстава думати, що одного дня він напо-

внить свою діяльність якимсь конкретним змістом, справді визвольним.

Теоретично, це не виключене й тепер. Але практично зовсім ясно, що зміна назви пройшла під тиском політики „зближення” між ЗДА й СССР. Щоб не псувати тих надій, які має Дін Раск, а з ним може й президент Джансон та уряд Великої Британії, Комітет визволення міняє свою назву на „Комітет Радіо Свобода”, тобто на прибудівку радіовисильні. Як би Президент Комітету не пробував доводити у своїй заяві, що Комітет не звузить кола своєї діяльності, ясно, що його діяльність — і так дуже „неутральна” — буде взята „під сурдинку”.

Це явний вислід „шукування нових відносин з СССР”, що його проголосив през. Джансон. На такі наслідки політики „зближення” звертали ми увагу свого часу, ще за урядування сл. п. през. Кеннеді. Останнім часом якось побоювання притихли. Масмо тепер доказ, що зовнішні події торкаються нас. Бо за цією зміною назви прийдуть і інші вияви „політики замирення”. І на нас вони накладатимуть нові обов'язки, заповідають нові труднощі.

Українське Слово, 26. I. 1964.

„СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ”.

Російський тижневик „Единение” від 6. 9. 1963 р. вмістив замітку, в якій подається, що недавно в Академії наук СССР, академік А. Зімін зробив повідомлення про те, що ним написана монографія на тему автентичности „Слова о полку Ігоревім”. Ця монографія скоро буде ним видрукувана й вийде в світ. Академік А. Зімін твердить, що „Слово”, було написане в семидесятих роках XVIII ст., та що цей твір — це лише стилізація під епоху XII ст. Автором цієї „книжної былини” являється ніби архимандрит Іоїль (в мирі Іван Биковський). Пізніше „Слово” ніби було „відправлене” графом А. І. Мусініним-Пушкіним.

Від себе тижневик додає, що в чисельній науковій літературі про „Слово” й раніше були погляди (О. І. Сенковський, М. Т. Каченовський — з першої третини XIX ст.), в яких бралось під сумнів автентичність твору, ніби написаного в XII ст. одним із дружинників князя Ігоря. Але ці погляди, як недосить науково обгрунтовані та більше побудовані на власних припущеннях авторів, були пізніше остаточно відкинуті.

Г. М.

ЦІКАВА НОТАТКА

В числі 18562 „Нового Руского Слова” від 4 січня 1964 року, без подання джерел, надрукована замітка „Цесарь Ярослав Мудрий”.

В цій нотатці, теж без подання автора, згаду-

фортуни, бо ж росіяни як і рутенці, про східних українців кажуть однаково: перші про них кажуть, що це є їх „соотечественники“ а другі: „православні — москалі“. Історія, як відомо, є *magistra vitae*, й її можна викладати всіляково, але навіть залий рутенець не може в ній знайти потвердження, щоб Дієва Армія УНР була коли в якомусь союзі з москалями, а „Л. до Пр.“ не можуть подати, щоб ті, що гуртуються біля „Тризуба“, на спілку з москалями — білими чи червоними — билася проти українських самостійників — неправославних.

Та ні „Тризуб“, ні „Листи“ не є аж такими „товстими“ журналами, щоб подібну дискусію продовжувати і бавити нею своїх читачів. До того ж, „Листи“ потребують заощаджувати місце для надзвичай „дінавої“ дискусії, що її підсумують „довголітні большевицькі в'язні“ над „проблемами“, що їх ще в 1917 році висунули большевики, створивши в Харкові перший уряд „самостійної УСРР“. Ці „в'язні“ тепер, звільнені їх тюремщиками, заявляючи, що вони не є „ані за самостійність“, ані проти неї“, ставлять під дискусію ще й тезу, що Конго дозріло до самостійності а Україна — ні, то як же над цим не подискутувати. Тому, щоб заощадити дальших

дебат пропонуємо „Листам“ тривалий мир. Ми готові признати, що кожний, хто народився в повіті — скажімо — Бібрка в Галичині, той є або філософ, або герой; у всякому разі у такого є „всі дома“. Хто ж мав нещастя народитися в таких собі Кобеляках на Полтавині, — у того „не всі“.

Але опікується в обох випадках не шкодить мати. От якби редактор „Листів“ мав також опікуна, той би, може, сказав: „слухайте, професоре, давайте стримасьмо від того пасусу з закидом „тризубіцям“ щодо їх споріднення якогось чи тяги до росіян, бо може вони ще не забули, як один з найближчих ваших приятелів і співробітників вашого журналу недавно преподніс Многоуважаемому Марку Єфимовичу свою лепту на російський Літературний Фонд, сплачуючи таким чином „свой моральний долг за получение нами духовные блага от Великой Русской Культури“ (НРС за 21. XII. 58).

Дуже зворушуючою є єдність в поглядах редактора „Л. до Пр.“ і Голови ВО УНРади, що є разом з тим і головою УНДС, на увдесівські справи. Яка шкода, що тієї єдності у них не було перед 10-ма роками!

ПОЖЕРТВИ

Допомоговий фонд:

УНДС — Рочестер Н.Я. \$51.00 Детройт: К. і О. Антилів 12.00. Чикаго: проф. Я. Моралевич 5.00. Кліфтон: Іл. Криловський 5.00. Нью-Йорк: др. Б. Ставінський 10.00, май. П. Самойлів 5.00, інж. О. Бойко 5.00. Разом \$93.00.

Пресовий фонд:

УНДС — Канада \$60.00, І. Скляренко 2.00. УНДС — Чикаго 40.00 Бафало: М. Чернокошинський 3.00. Бостон: інж. В. і Ів. Блудилко 12.00, інж. А. Берегуляк 5.00. Вашингтон: др. Ів. Драбатиш 10.00. Найланд: інж. Н. Білинська 5.00. Клівленд: інж. М. Тарасюк 10.00, полк. Т. Шкарупа

5.00, сотн. В. Падалка 5.00. Колорадо Спрінгс: сотн. Ю. Сальський 10.00. Кліфтон: Іл. Криловський 5.00. Ньюарк: інж. П. Приходько 5.00. Нью-Йорк: май. П. Шпірук 20.00, сотн. К. Марушак 10.00, О. Запорожець 10.00, др. Б. Ставінський 10.00, полк. М. Рибачук 10.00, А. і Є. Зубенко 10.00, сотн. Я. Фартушний 9.00, інж. С. Безлюда 9.00, інж. Ю. Нецадименко 5.00, інж. З. Івасишин 5.00, полк. І. Цапко 4.00, др. Є. Приходько 3.00. Рочестер: Ф. Баланюк 1.00, Редвуд: Д. Каницький 6.00. Філадельфія: інж. М. Каплістий 3.00. Разом \$284.00.

Всім Жертводавцям складаємо сердечну подяку.

ДОМИ НА ПРОДАЖ

- А) 1-2-3-родичні дома в зелених районах міста Нью-Йорку;
- Б) Багатомешканеві дома, що дають 15 і більше відсотків чистого прибутку за рік на вкладений капітал.
- В) Маємо до винайму мешкання.

Drujba Realty Corp.

3450 Broadway, New York City

(ріг 141 вулиці)

Тел.: AU 1-0194 або WA 6-4777

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ І ЧИТАЙТЕ

Двомісячник

ТРИЗУБ

Орган Української Національно-Державницької Думки. Видає Український Національно-Державний Союз в США (УНДС). Редагує Колегія.

Річна передплата \$ 2.40.

Передплату приймають Відділи УНДС, як рівно ж і редакція журналу, під адресою:

A. Zubenko, 880 E. 15th Street, New York 8, N. Y.